GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove „M. H." 3, za nečlanove 4 K.

Br. 1. i 2. Izdaje „Matica Hrvatska". — Za uredništvo odgovara dr. Ante Radić. God. I.

Sadržaj 1. i 2. broja:

Ispravi! Na str. 13a imadu tri zadnja retka glasiti ovako: „„Slovenska Matica" izda na svoje stroške vsako leto med svojimi publikacijami (torej za vse svoje društvenike) *po eno hrvatsko knjigo,* ako izda „Hrvatska Matica" slično po eno slovensko knjigo".

Za godinu 1905 (petu) izdala je „Matica Hrvatska" ove knjige:

1. VJENCESLAV NOVAK: **„Zapreke"**. Pripoviest iz savremenoga hrvatskoga života. Str. 365. (Nagradjeno iz zaklade Adolfa Vebera-Tkalčevića za g. 1904.).
2. EVGENIJ KUMIČIĆ: **„Jelkin bosiljak"**. Pripoviest iz istarskoga života. Sa studijom: *Život i djela Evgenija Kumičića* od prof. *Ch. Šegvića.* Str. 253.
3. IVAN PERKOVAC: **„Pripoviesti"**. — **„Iz bojnoga odsjeka"**. — S uvodom: *Crtice o životu I. Perkovca* od dra. *Ivana Zahara.* Str. 350.
4. N. A. NEKRASOV: **„Komu je dobro u Rusiji?"** Preveo i uvodom o životu i djelima N. A. Nekrasova popratio *August Harambašić.* Str. 176.
5. A. P. ČEHOV: **„Izabrane pripoviesti"**. Preveo i uvodom o životu i djelima A. P. Čehova popratio *Martin Lovrenčević.* Str. 335.
6. ST. RADIĆ: **„Savremena Evropa"**. Str. 432. (Nagradjeno iz zaklade I. N. grofa Draškovića.)
7. **„Hrvatsko Kolo"**. Naučno-književni i umjetnički zbornik „Matice Hrvatske". Knjiga I. 1905. — Sadržaje članke, pripovijesti, pjesme i reprodukcije slikâ i vajarskih radnja od mnogih hrvatskih književnika i umjetnika.

Knjigâ za god. 1905. ima još u zalihi. Gdje nema povjerenika, mogu se knjige naručiti ravno od **Uprave „Matice Hrvatske"** u Zagrebu. Godišnja članarina iznaša **6 K** (20 filira za tovarni list i posebnu otpremu). Zakladnici (utemeljitelji) imadu knjige podići kod povjerenika, ili zatražiti od uprave (priloživši 20 filira u markama za tovarni list i otpremu) **najkašnje do 30. ožujka o. g.;** inače ih ne će moći podići do 1. kolovoza. Ovo vrijedi osobito za **pučke učione.** Ukoričene knjige stoje **7 K 60 f. više.** (Taj se višak šalje **jedino** knjigoveži **B. Šobanu** u Zagreb, Gundulićeva ulica 19.)

Gospoda „Matičini" **povjerenici, koji još nisu knjigâ naručili,** umoljavaju se, da to učine što prije; a koji su knjige primili, neka izvole poslati novce.

Povjerenici „M. H.", jer su društvu pomagači i stupovi, dobivat će po jedan broj „GLASA" kao nužnu vezu s „Maticom" **na dar;** ostale brojeve, što im se šalju, nastojat će porazdijeliti i naći za njih pretplatnike.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. oo Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 1. i 2. U ZAGREBU, DNE 25. VELJAČE 1906. GOD. I.

Glas Matice Hrvatske.

Književne prilike hrvatske prinudile su odbor „Matice Hrvatske“, da izdaje časopis **„Glas Matice Hrvatske“**.

Zadaća časopisu bit će najprije, da potanko obavješćuje povjerenike, članove i prijatelje društvene o svemu, što odbor snuje i radi. Tako će „G. M. H.“ biti znatna dopuna dosadanjemu „Izvještaju Matice Hrvatske“. Nadalje će budno paziti na sve, što štampa javlja o društvu i njezinu odboru, pa će prema potrebi neispravne vijesti ispravljati i čistu istinu ustanovljivati.

„Glas Matice Hrvatske“ bit će dakle prije svega organ samoga društva. Ali pored toga zanimat će se za čitavo književno i kulturno nastojanje u narodu hrvatskom. Uz što točniju bibliografiju obazirat će se na svaku znamenitiju pojavu u književnosti zasebnom pravednom ocjenom, te će bez obzira na školu i smjer s najvećom objektivnošću iznositi sve lijepo, dobro i pošteno, gdje ga nadje. Time će možda utrti put boljemu poznavanju književnikâ, a dosljedno i većoj ljubavi medju njima. Bit će napokon u njemu i teoretskoga izlaganja o ciljevima, potrebama i sredstvima hrvatske knjige i prosvjete u opće.

„Glas Matice Hrvatske“ izlazit će dva puta na mjesec, a izaći će ove 1906. godine potpuno 24 broja. Stoji za društvene članove 3, a za nečlanove 4 Krune. Pretplata se šalje ili preko gg. povjerenika ili ravno „Upravi Matice Hrvatske“.

U Zagrebu 8. veljače 1906.

Odbor „Matice Hrvatske“.

Umjetnost prema znanosti.

Govorio u redovitoj glavnoj skupštini „Matice Hrvatske“ od 17. prosinca 1905. predsjednik dr. Gjuro *Arnold.*

Kad je *Sokratu* u tamnici skoro isteklo vrijeme, gdje je trebalo da iskapi otrovnu kupu — poče graditi stihove. Učenicima, koji ga pri tom začudjeno gledahu, reče, da ga je dajmonion češće putio: neka bi se dao na vilinsku umjeću; ali on da je toj umjeći mislio služiti kao mudrac. Sad na svrsi života medjutim shvatila ga izjedared sumnja: je li pravu umjeću odabrao, pa s toga — da udovolji božanskom pozivu — slaže u pjesmu tudje ne svoje — jer on da ne zna fabulirati.

Počiva li ta vijest, koju nam je *Platon* sačuvao, na zbilji ili pak je tek jedna od bezbrojnih legendi, što su ih Grci oko čudesnog starca savili, nije ustanovljeno; ali je izvan svake sumnje, da ona sadržaje dubok filozofski problem, koji do danas nije skinut s dnevnoga reda. Ne radi se naime ni o čem neznatnijem nego li je pitanje: nijesu li umjetnost i znanost ili ljepota i istina, kojima se bave, zapravo istovetni pojmovi. Tko se osvrće samo na to, da je istina stvar razuma i misli, ljepota pak stvar mašte i čuvstva, može na rečeno pitanje lako odgovoriti; nu tko računa i s činjenicom, da u otkrivanju istinâ sudjeluje znatno i mašta i čuvstvo, a u prikazivanju ljepote opet razum i misao, taj se s odgovorom ne će prenagliti. Kako je izvjesnost u tom pogledu potrebna navlastito ondje, gdje se kao u „Matici Hrvatskoj“ ide za popularizovanjem i znanstvenih i umjetničkih tvorevina, dozvolit ćete, da rečeno pitanje poznatom gradjom osvijetlim: ne bi li se za stari problem budilo novo zanimanje.

Kako dakle stoji umjetnost prema znanosti ili ljepota prema istini? Da vam dugim historijatom ne dosadjujem, podsjetit ću samo na dvije skrajnosti, oko kojih se samo pitanje kreće. Stari Grci, kojima je skladan razvoj duše i tijela bio najviši narodni idejal, držahu malo ne općenito, da su ljepota i istina istovjetne. Navlastito je ovo mišljenje na široko raspreo *Platon,* za kojim se povedoše ne samo sredovječni filozofi, nego manje ili više i svi racionaliste i idejaliste novoga vijeka. Treba medjutim imati na umu, da je *Platon* mislio nadzemaljsku, idejnu, nipošto zemaljsku, ćutilnu, ljepotu. Zazirući od svega, što ćutilima zamjećujemo, odbijao je primjerice vrijednost glazbe više na matematički snošaj zračnih treptaja nego li na ćutilno milozvučje. Pravu ljepotu sačinjavala je dakle po njemu čista misaona sadržina, koja se ćutilima ni ne da zamijetiti. Zato je i pjesnike, koji prikazuju izvanje, ćutilima zamjetne pojave, gonio iz svoje države. Ovo naglašivanje idejne, sadržajne, strane lijepih objekata sačinjava evo jednu skrajnost.

I bez potanje kritike razabrat će jamačno svatko, da se glas, boja ili crtež ne dadu svesti kako bi racionaliste htjeli — na čisto misaone snošaje: pošto već trozvuk sadržaje daleko više nego li puki omjer 4 : 6 : 5. Kad bi racionaliste bili u pravu, ne bi čitav svijet bio drugo no puki matematički simbol, snošaji nad bojama ili glasovima algebarske jednačbe primijenjene na prostorne i čujne prilike, sav sjaj i sklad u svijetu — skup apstraktnih formula. Bez ćutilne osnove bio bi u kratko sav svijet pust i mrtav.

Drugu skrajnost sačinjava uporno naglašivanje oblikovne formalne strane lijepih predmeta, s kojim je u svezi i tvrdnja: da ljepota nije istovetna s istinom. Ovo mišljenje zastupaju empiričari svih boja i svih vjekova, zvali se oni realiste, materijaliste ili kako drugačije. Pristaše formalizma podsjećaju svakom zgodom, kako se svijetle boje, valovite crte ornamenta i mekani glasovi ljudskog grla svidjaju i bez obzira na kakvu misao, a mutne boje, disonance i tvrdi jezični oblici kako nas o sebi vrijedjaju. Ali formalista zaboravlja, da se umjetnici rečenim elementarnim efektima ipak ne zadovoljavaju, nego pače nastoje, da misaonim posredovanjem i ćutilno neugodne dakle mutne boje, disonance i tvrdo jezične oblike učine lijepim. Kad bi u ostalom ćutilno o sebi moglo vrijediti lijepim — moralo bi se to uz vid i sluh priznati i drugim ćutilima; dok mi u zbilji sve ćutilno, koliko ne služi višoj ideji, smatramo ponajviše ružnim. Ovo je skonulo neke formaliste, da su iz pojma ljepote izlučili ćutilno i došli tako do tvrdnje: da lijepo sačinjavaju samo čisti oblici kao što su jedinstvo u mnoštvu, zakonit poredak i podjela elemenata prema simetriji, proporciji i euritmiji. Kako je po toj tvrdnji tvar postala estetski indiferentnija, a misaona strana nije već od prvog početka o ljepoti odlučivala — lebdio je čist oblik nad mrtvom tvari i podavao joj čar od prilike onako: kao što sunce lebdi nad svim ljudima i daje im svjetlo bez obzira na to, jesu li pravednici ili grješnici.

Pita se: koliko ta formalistička teorija vrijedi? Treba priznati, da su pristaše formalizma u pravu, kad tvrde znatnost formalnih snošaja po lijepe objekte; jer iskustvo dokazuje, da nas se već jednostavni geometrijski oblici kao što su istostran trokut, krug i elipsa milo doimlju. Još više to vrijedi za objekte, kod kojih je konstatovan zlatni rijez, koji takodjer na formalnim snošajima počiva. Formalne su naravi i metar u poeziji, takt u glazbi, piramidalni poredak figura u plastici, misli u retorici i drugo. Nu formalisti imadu krivo, kad tvrde, da su ti formalni snošaji bez ikakve

misaone primjese. Pravilni geometrijski likovi bude u nama čuvstvo jednostavnosti, čistoće i najmanjeg napora; simetričko poredane i proporcionirane figure čuvstvo skladnoga ravnovjesja i sumjernosti; visoki lukovi, kupole i stupovi čuvstvo o svladanoj fizičkoj težini, dakle u neku ruku o pobjedi duha nad materijom. A sve će ovo biti razlog i milju rečenih pojava. *Herder* pače misli, da nam se već ravna crta kao najkraći put med dvije tačke svidja s toga, što na neki način prikazuje očitost, iskrenost i vjernost.

Još više griješe formaliste, kad oblikovnu stranu proglašuju jedinim uvjetom ljepote. Imade vrlo mnogo tvorevinâ, koje uza svu nepravilnost smatramo lijepim. Take je naravi za pravo sve karakteristično. Već je biljka ljepša od ledca, jer je napustila matematičku pravilnost i teži za slobodnim razvojem; a što više se uspinjemo u ljestvi prirodnih tvorevina, to više se uvjeravamo, da o ljepoti njihovoj ne odlučuju toliko stroga i hladna pravilnost, koliko odustajanje od normalnoga tipa, dakle *kvalitativno značenje njihovo*. Pravilna lica modnih listova odaju najmanje duha, a kaligrafsko pismo najmanje značaja. Od znatnih ljudi tražimo i osebit individualitet i osebite originalne crte, koje ih od drugih luče. Puka pravilnost vrlo je dosadna. Kako monotono zvuči strogo prema mjerilu recitovana pjesma; kako silno umara govor bez individualnoga naglaska! Zakoni simetrije i proporcije sačinjavaju tek okosnicu ljepote, njihova primjena zajamčuje ispravnost, akademički i tehnički valjanu obradu, ali ne podaju idealna poleta i posvete poeziji. Čistina jezika, ispravnost metra i logički poredak dijelova ne čini nikoga pjesnikom baš tako: kao što vladanje generalbasom ne čini nikoga glazbenikom, a poznavanje stilova i znanje matematike nikoga arhitektom. Sve su to vrline, do kojih s nešto truda mogu doći i umjetnički nenadareni ljudi. Kod neumrlih djela opažamo dapače nerijetko, da griješe protiv zahtjeva pravilnosti, ali da taj nedostatak nadomještaju dubljinom svoje sadržine. Kadgod pak može i značaj umjetničke koncepcije zahtijevati, da se uobičajeni putovi i oblici napuste — u kojem slučaju nestaju dakako novi stilovi i oblici.

Napokon govori protiv formalizma još jedna pojava, kojoj se u umjetničkim krugovima od nekoga vremena kao navlaš pogoduje. Tko naime pravu vrijednost umjetničkog djela nazrijeva samo u formi, dakle u obradi neke teme, taj bude lako ravnodušan prema sadržini njezinoj. Zato strogi formaliste ponajviše i misle, da je pravi umjetnik zapravo onaj, koji je karakterističnom obradom podoban, da i odvratan predmet učini zanimljivim. Nu ako i stoji, da formalna ljepota znatno ublažuje dojam umjetnina u opće, stoji nesumljivo i to, da se ružno i odvratno ne može nikakvim umjetničkim sredstvima učiniti lijepim; jer na sud o cipeli, kako *Fechner* kaže, ne utiče tek djelo postolara nego i vrlina tvari. Inače se Sikstina ne bi više milila od Barberinskog fauna.

I tako evo dolazimo nužno do toga, da se oblici moraju spajati s idejama. Ta je asocijacija tako prirodna, da je nalazimo već kod oćutnih još velikim dijelom fizioloških pojava. Na pitanja: zašto nas se modra boja sanjarski doimlje, ne možemo drugo odgovoriti, nego da je to boja neba, s kojom nehotice spajamo ideju neizmjernosti. Modra boja budi u nama slutnju božanstva, zašto je smatramo i simbolom vjere. Na sličan način postade zelena boja bojom proljeća i simbolom nade; crvena bojom vatre, krvi i života i simbolom ljubavi itd. U takim misaonim asocijacijama imade svoj korijen i individualni ukus, o kojemu po poznatoj rečenici ne može biti prijepora; jer bi trebalo uništiti sve iskustvo i promijeniti po tom čitav karakter protivnika. U povodu te pojave došao je i *Montaigne* do tvrdnje, da se pojam ljepote imade odbiti na prvi jaki dojam, prema kojemu duša kasnije omjerava svaki doživljaj; a ne manje došlo se i do toga, da se i ružno smatra kadgod lijepim. Tako veli *Dekart*, da mu se razroka djevojka ne čini ružnom, jer mu je prva ljubav bila razroka; a *Fechner* kaže, da ga se kreket žaba milo doimlje, jer ga sjeća proljeća, proljeća, koje se budi. Nešto je i s cvrkutom cikada, što no ga stari općenito slave. *Homer* ga zove ὄψ λειριοέσσα (ljiljanov glas) i isporedjuje s ljudskim glasom slavnih pjevača.

Nu ako misaone asocijacije i zavode kadšto na stranputicu, dokazuju one ipak, da se ljepota imade smatrati simbolom duševnosti i ćutilnom manifestacijom idejalnosti — otkud prirodno slijedi, da nije milota izvanje forme, ni poredjaj elemenata u skladne skupine, niti u opće ćutilno kakvo dražilo, čime nas umjetničke tvorevine začaravaju — nego da je to redovito *dubljina njihova značenja*. A to je ujedno razlog: zašto li umjetnik treba znatne ideje i zašto produkcija ondje pada, gdje umjetnost postaje pukom igrom forama i gdje se dubokoj navlastito vjerskoj sadržini uklanja. Zato ne može ništa biti ni lijepo, što nije ujedno istinito. Naslikana laž, oličena opakost, slavljenje zloće i ponizivanje plemenštine uvijek nas se nemilo doimlju, pa bili formalno savršeno prikazani. Nu otud dakako ne slijedi, da je sve istinito ujedno lijepo; jer takvim istinito postaje tek onda, kad se u sjajnom ćutilnom odijelu prikaže. Oba momenta trebá dakle da reći bi srastu i satvore jedinstvo. Ideja mora sasvim pronicati formu, a forma mora sasvim odavati ideju.

Kako je takvo uzamjeno prožimanje moguće samo ondje, gdje je ideja prije svega nešto vrijedno, a onda gdje se i ćutilno prikazati dade, naravno je, da iz područja umjetnosti ispada sve čisto razumno, apstraktno i matematično kao takodjer sve ružno, nepristojno i ogavno. Što apstraktnija je, što više poučna i dokazna neka misao, to manje

je poetična; a što plodnija je po maštu, to više je i umjetnička. Istina je, da je *Empedokle* svoju fiziku, a *Lukrecij* svoju raspravu *de natura rerum* napisao u stihovima; *Komenski* pak je istu povjest filozofije strpao u dramsko odijelo — ali nitko jamačno ne sumnja, da je sve to samo verzificirana proza, koja u umjetničkom pogledu doseže jedva vrijednost memorijalnih stihova starih gramatičara. Što se pak tiče rugobe, to se samo od sebe razumije, da se pod njom ne misli tek neispravno, pogrješno prikazivanje ideje — jer je takvo za svakoga neumjetničko — nego se pod njom misli moralna zloća. Gdje medjutim potonja imade služiti oprekom plemenštini, da se ova uzmogne još više istaći, tu o njenoj opravdanosti nitko ni ne sumnja. Sáma o sebi vrijedja, te ne može biti lijepa.

Takvog ograničenja evo ne poznaje znanost. Njenom području pripada baš tako uzvišeno kao i nisko, baš tako lijepo kao i ružno; i sve ona kuša ispitati i svesti na zakone. Ali je zato i način njezina postupka drugojačiji. Kako znanosti stoji samo do zakona, dakle do općenitih pravila, pod koja svrstava i sve individualno, ona i operira samo s pojmovima, koji nemaju obilježja osobitosti. Umjetnost obrnuto bavi se jedino zorovima, koji uvijek izvjesnu kontrastnu pojavu sadržaju. Zato dok nam znanost podaje sliku čitavoga svijeta; umjetnost nam podaje tek sliku pojedinosti. Taj nedostatak opsega nadomješta medjutim umjetnost živom bujnosti i dubljinom — u povodu kojih dolazi do slične općenitosti, do kakve dolazi znanost svojom sistematikom. Obradi li naime umjetnik pojavu znatnu i vrijednu, budne ona nužno tipičnom, tj. slučajem za tisuće, a umjetnik postaje malim svijetom — zrcaleći poput *Leibničeve* monade čitav svemir. Prava umjetnina uvijek je neiscrpivo vrelo osjećanja i promatranja o svijetu, duhu i životu. Tko tu razliku ne shvata, neka isporedi mirno *Vergilijeva georgica* s jednim znanstvenim djelom o agrikulturi ili *Šekspirove* drame s jednom psihologijom. Znanost uvijek apstrahira, a umjetnost konkretizira. Zato znanost sa svim svojim općenitim pojmovima ne obuhvata ćutilne osebitosti; dok umjetnost uz tu osebitost obuhvata u neku ruku i općenitost. Znanost u kratko podaje malo u velikom, umjetnost opet veliko u malom. Opsežući tako ne samo sve, što bitiše, nego i sve u opće moguće, nije znanost nikad gotova, nego ispituje od stoljeća do stoljeća i cjepka se u nove znanosti, s kojima suvisi poput svemira i bez kojih se potpuno ne može razumjeti. Umjetnost obrnuto je svuda na svrsi, a svako djelo njezino svijet za sebe, koji ne treba drugoga za razumijevanje.

Napokon je vrijedno istać još i ovo. Kako svaka nova misao znači zapravo i nov nazor o svijetu, smatra se genijalitetom u znanosti *otkrivanje;* u umjetnosti pak, gdje misao nije glavno, odaje genijalitet *izvedba.* Ali dok velike misli može kasnije i običan talenat nasljedovati, hoće se za nasljedovanje pravih umjetnika ista genijalna vještina. Zato i pravo umjetničko djelo ne zastari nikad, makar se koliko puti njegov predmet obradio, dok svaka bolja naučna knjiga sve predjašnje antikvira. Vrijeme dakle, koje u znanosti svak čas nešto obori, u umjetnosti je nemoćno. Tisuće modernih madona ne učiniše nijednu stariju suvišnom — ne učiniše toga naprosto zato, što se u umjetnosti ne radi o tom, kada je koje djelo niklo, nego o tom, je li doista umjetničko.

Sva ta razlika izmedju znanosti i umjetnosti ne dokazuje u ostalom ipak, da su one dijametralno oprečne. Znanost treba da poprimi umjetnički oblik, a umjetnost opet treba, da se opskrbi dubokim idejama. Umjetnički se oblik znanosti opaža u poredjaju i zaokruženosti cjeline, u zornom razlaganju i bujnoj upotrebi slika i prispodoba. Potonje osvjetljuju često neku misao bolje od duga i suha raspravljanja: kao što sretna satirička primjedba nerijetko obara neku tvrdnju prije od učena dokaza. Potječe to naprosto odatle, što rečena sredstva poradi ćutilne naravi svoje maštu življe podražaju i njezinu iznalaznu djelatnost pomažu. Tim umjetnim sredstvima imade i gdjekoji filozof više da zahvali svoju popularnost nego li logičkoj osnovanosti svojih misli i dedukcija. Nietzsche nije u tom nipošto osamljen.

Što se tiče znanstvene strane umjetnosti, to ju odaje već historijsko prvenstvo njezino. Vrtarska je umjeća starija od poljodjelstva, slikarstvo od pisma, pjevanje od deklamacije, mitos od filozofije, slikovit govor od pojmovne apstrakcije. Poezija je reći bi materinski jezik ljudskoga roda, a filozofija po riječima *Herdera* samo tanka magla apstrakcije, koja se je malo po malo vinula nad rastlinje božjega vrta, bez kojega ne bi ništa bila. Kada pak pomislimo, na koji li je način došlo do teorije umjetnosti, postaje znanstvena vrijednost umjetnosti sasvim očita. Kako naime svaka teorija hrama za praksom, trebalo je mnoštvo umjetnina prije nego li se moglo pristupiti stvaranju kakve teorije umjetnosti; jer potonja nije nego dedukcija na osnovu onih prvih. Ovo dokazuje najbolje *Aristotelova* poetika. Znanstvena vrijednost umjetnosti stoji dakle u tom, što ona pruža premise za teoriju umjetnosti kao zaglavak. Pošto ovo za svaku teoriju vrijedi, mogao je i *Hegel* s pravom reći da sova znanosti izlijeće tek pred suton.

Ali time nije dakako nipošto rečeno, da je kod znanosti umjetnička, a kod umjetnosti opet znanstvena strana glavna stvar. Imade vrlo mnogo znanstvenih djela, kod kojih nam se — čitajući ih — s opora stila pače i nejasnoće upravo kameni um; ali ih zato ipak poradi dubljine misli i razumijevanja stvari u velike cijenimo. O vrijednosti znanstvenih djela ne odlučuje dakle očito

način raspravljanja, nego puka sadržina njihova. Gdje su misli plitke ili krive, tu im znanstvena značaja ne pribavi nikakvo prikazivanje. Kod umjetničkih djela nasuprot baš je prikazivanje glavno, a misaona strana sporedna stvar. Imade dosta umjetnina, kojih misaona sadržina je upravo minimalna; ali obradom svojom ipak trajno začaravaju. Ista Danteova Komedija i drugi dio Fausta nijesu slavna djela poradi toga, što obiluju nenatkrilivim formalnim ljepotama. Zagonetna sadržina redovito je pače na uštrb pravoga estetskoga užitka, koji u rečenom pogledu iziskuje potpunu jasnoću. Umjetnik se ne smije tješiti sa Sancho Pansom: Bog me razumije, jer uza svu eventualnu tajanstvenost mora o svakoj umjetnini ipak vrijediti ona *Dekartova* o Bogu: Ja ga poznajem, ali bih ga još kud i kamo više mogao poznavati.

Ali ako formalna strana kod umjetnina u obće i preteže, to otud nipošto ne slijedi, da ona sadržajnu stranu čini suvišnom. Najljepši oblik bio bi bez ideje prava ljuska, puki izvanji ukras, dok obrnuto treba da bude izvanja manifestacija njena. Gdje oblik ovo nije, tu nehotice nastupa ili različito ili pače i krivo tumačenje umjetnine. Ideja dakle mora da bude duša umjetnine, a oblik opet tijelo, što ga ona sebi gradi, da se uzmogne ćutilno očitovati. Po tom ćutilnom očitovanju stječe baš umjetnička tvorevina ne samo sav svoj čar nego i svoju dokaznu snagu — poradi česa je ćutilno djelovanje po ljepotu u opće značajno. Dok nam se istina čini često stroga i užasna, a krjepost nerijetko gorka i mučna — čime u nama znadu buditi i potlačna čuvstva — prava nas ljepota neposrednim blaženim užitkom uvijek zagrijava i uznosi. I dok o istini i krjeposti uza svu znanost često sumnjamo, a nerijetko ih i pobijamo — nije još nikomu palo na um, da sumnja recimo o Rafaelovoj madoni ili Palestrininoj misi ili da ih pače i pobija. Neposredna ćutilna moć ljepote baš je i razlogom, zašto li je umjetnost u ćudorednom i vjerskom životu postala toli važnim faktorom, a valjda i razlogom, zašto li je baš na vjerskom tlu svoj vrhunac polučila.

Jesam li, gospodo, ovu gradju zgodno poredjao i jasno prikazao, onda o snošaju umjetnosti prema znanosti mora da izadje ova slika. Budući da nijednom umjetničkom djelovanju nije toliko težnja, da bilo kakovu pojavu vjerno prikaže, koliko da izvjesnoj misli poda primjereni konkretni ćutilni izražaj — jer se ideja na drugi način naprosto prikazati ne da — to je sva umjetnost očito neka vrsta mišljenja i to mišljenje u ćutilnim oblicima. Umjetnik misli baš tako kao i učenjak i proširuje carstvo naših spoznaja — samo što su oblici njihova mišljenja različni. Učenjak misli u pojmovima, a umjetnik u slikama i licima. Slike i lica su umjetniku govor, kojim svoje misli, čuvstva i nazore ćutilno izriče; jer on — kako *Hettner* kaže — ne misli kao čist duh, nego misli kao ćutilno duševno biće, dakle i srcem i sjetilima. Ovu tvrdnju ne obara činjenica, da se poezija kao najviša umjetnost služi istim govorom, kojim se služi i znanost; jer je blijeda znanstvena riječ u poeziji reći bi zagrijana krvlju konkretna oblika. Kod poezije nijesu riječi, koje govore, nego slika i karakteri. Zato baš i jest svaka retorika u poeziji znak polovična umjetnika. Umjetnik imade — po poznatoj *Götheovoj* frazi — oblikovati, a nema govoriti. Oblikujući govori on, istina, takodjer, ali mu govor nije pojmovne naravi. Uzme li se sada, da umjetnik prikazuje i izriče ono, česa znanost pojmovnim govorom ne bi nikad prikazati i izreći mogla — onda je pojmljivo, da umjetnost u zbilji zastupa drugu stranu duševne medalje; a znanost i umjetnost skupa da podaju tek podpunu sliku teoretičkoga duha.

Što se predmetâ tiče, kojima se znanost i umjetnost bave, to je rečenim već i njihov snošaj odredjen. Istina se svakako smatra općenito višom kategorijom nego li ljepota; ali gola istina imade ipak sivo staračko lice, ako se ćutilnim odijelom ne zaodjene. Niti učenjak, niti umjetnik ne sačinjavaju o sebi potpuna genija, nego to čine obojica skupa. Umjetnost mora od znanosti poprimiti istinsku sadržinu i plemenito dostojanstvo; a znanost se mora od umjetnosti učiti lijepom prikazivanju i zornom prijegledu. Na taj tek način mogu obje doći do idealna savršenstva. Čiste apstrakcije domilju se čovjeka strašno poput prhuta ptice u pustoti snježnoga kraja; jer im nedostaje živoga svijeta; a puka igra maštovnih slika, bez dublje sadržine, nije opet misaona čovjeka dostojna. Razum se imade uvijek spajati s maštom, a mašta opet s razumom — hoćemo li da polučimo nešto skladno i savršeno. Strogi idejalizam i strogi realizam od uvijek su nepomirljive opreke. Strog idejalista gubi se u praznom eteru općenitih misli, grubi realista tone u kaotičnom darmaru neodredjenih pojedinosti. Ovaj prvi ne dolazi sa svojih spekulacija do živoga svijeta; onaj drugi sa svoje žablje perspektive do prijegleda i shvatanja cjeline. Zato se obojica moraju spojiti kao dioskuri, da podadu skladan sjaj, koji puti na zlatnu sredinu idealnoga realizma ili realnoga idejalizma. Dao Bog, da bi „Matica Hrvatska" uvijek tu sredinu nalazila, pa da se i oni, koji se sa subjektivnoga tumačenja mojih dosadanjih razlaganja s ovoga mjesta od „Matice Hrvatske" odbiše, k njoj opet povrate i s njom oko istaknutoga pravca porade. I ja sam svršio.

Tko je književnik?

U današnje se vrijeme u nas mnogo govori o književnicima, o staležu književnika, o njihovim dužnostima i pravima, napokon i o njihovim zadaćama i potrebama. Ne sjećamo se medjutim, da li je tko razmišljao o tom pitanju, *koga da smatramo književnikom, ili tko je zaista pravi književnik?* Jer jamačno nije svaki čovjek namah i književnik, ako se zanima za knjigu, ili ako je koji put pustio maha svojoj želji, te štogod napisao.

Ja sam o tom pitanju više puta razmišljao, pak sudim, da smijemo književnikom držati i zvati samo onoga pisca, kojega se pisanje odlikuje *kvalitetom, kvantitetom i kontinuitetom.* Da to potanje objasnim.

1. Kvalitet. Nema ni najmanje sumnje, da je pri prosudjivanju književnoga rada najosudniji baš kvalitet toga rada. Samo onaj pisac, koji stvarno i formalno dobro piše, smije se držati za književnika; inače je naprosto pisar ili skribent. A da uzmogneš stvarno i formalno valjano pisati, treba najprije dobro proučiti stvar, o kojoj kaniš pisati, a onda izabrati i zgodan oblik, u kojem ćeš ono prikazati, što si proučio. Jer inače ćeš, kako Preradović kaže, tek „krpež" u svijet slati. Makar kako krasno zasnovao sujet drame ili romana, ako se nijesi uputio u tehniku tih pjesmotvora, bit će djelo slabo i nevaljalo. I obratno, da si prvi vještak u tehnici, ako nijesi proučio samu stvar, radnja ti ne će vrijediti.

Iz ovoga slijedi jasno, da svakomu pravomu književniku treba za rad dovoljne priprave ili studija. Samo onaj pisac, koji se je za svoje zvanje valjano pripravio, može se zvati pravim književnikom. Književnik beletrista mora da u stvarnom pogledu uči kadkad i više nego učenjak, a k tomu treba da se svedjer usavršuje u svojoj umjeći. Šenoa je za svoje istorijske romane savjestnije proučavao topografiju i savremenu povjest onih perioda, koje je prikazivao, nego mnogi povjestničar po zanatu; njemu je trebalo poznavati i takovih sitnica, na koje povjestničari mnogo puta ni ne misle.

Ako treba književniku stvarne i formalne priprave, mora da je nešta i učio. Čitao sam negdje, *da se književnikom može smatrati samo onaj pisac, koji je sistematski i do kraja izučio koju znanost.* Jer samo tako naučio je korektno misliti i zaključivati, a toga treba jamačno baš tako dramatičaru kao i matematičaru. I najbujnija mašta ne vrijedi, ako ne znaš valjano misliti: tvoje će pjesme biti — šušti nesmisao.

Reći će mi tko: Eto ima velikih pjesnika, koji nijesu nikakvih škola svršili, pak im pjesme vrijede više od mnogih akademski obrazovanih stihotvoraca. Priznajem, da to može biti, pače da toga i imade. Ali to su rijedke, vrlo rijedke *iznimke.* Geniji se ne radjaju svaki dan, a još manje mora akademski obrazovani stihotvorac biti zaista i pjesnik. Ali *redovito* zgadja se, da i najjači talenti zalutaju ili prije reda posve zahire, ako svoj prirodni dar neprekidnom stvarnom i formalnom naukom ne usavršuju.

2. Kvantitet. Može netko biti pravi genij pjesnički, a ipak ga ne bi mogli nazvati književnikom, jer je *premalo* svoj prirodni dar izcrpio. A dogadja se kadkad i u knjizi, da slijepa kokoš zrno nadje. Najljepša možda balada u hrvatskoj književnosti jest „Ban Leget" od L. Šuljoka, inače odličnoga višega sudca; ali uza sve to ne ćemo ga prozvati književnikom, a jamačno nije ni on nikad na to mislio. Treći brat Antuna i Ivana Mažuranića, po imenu Matija, po zanimanju gradjevni poduzetnik, napisao je uzorni putopis „Pogled u Bosnu" (1842.); ali on bi se nesumnjivo bio ogradio, da ga je tko prozvao književnikom. I njegov sin Vladimir (pseudonym Fran) istaknuo se je svojim prekrasnim „Lišćem"; no prije toga ni poslije — ništa ili malo. Ovakove pisce, koji poput meteora zasjaje i malo zatim izginu, ne mogu smatrati književnicima, nego tek *književnim diletantima* u najplemenitijem smislu riječi. Kako ti diletanti u znanosti znatno pomažu stručnjacima, tako unapredjuju i lijepu knjigu, pače joj kadkad svojom svježošću i samoniklom pojavom utiru nove putove.

3. Kontinuitet. Baš radi kvantiteta tražim od književnika i kontinuitet rada. Tek onaj čovjek, koji se je izključivo ili bar pretežito posvetio knjizi, koji nema drugoga zanimanja ni posla nego s knjigom, *može se s pravom zvati književnikom.* Jedino osobito nadareni ili neizmjerno radini ljudi mogu u jedan mah služiti dva gospodara i zadovoljavati dvjema zadaćama. Ali i to se zgadja rijedko, vrlo rijedko. Poznavao sam sudca, koji je htio da bude i vrstan glazbenik. Pa što se je zgodilo? Drugovi sudci zaista su ga hvalili kao odličnoga glazbenika, dok su se glazbenici dičili, da u svom kolu imadu — vrstna sudca.

Kontinuitet je napokon potrebit ne samo radi kvantiteta, nego i poradi kvaliteta. A osobito danas, kad se na svakom polju traži *čitav čovjek.* Lijepo kaže Šenoa: „Il vilovat doviek il mrtvovat živ". Samo onaj pisac, koji se je posve posvetio knjizi, koji s njom i od nje živi, može neprestano napredovati i svedjer novo stvarati, — samo takav je pisac zaista *pravi književnik.*

* * *

Kad tražimo naše književnike onamo od prvih ilirskih poletaraca pak do današnjega dana,

nalazimo ih vrlo malo. A ne čudim se tomu, jer ih i drugi *veliki* narodi mogu na prste izbrojiti.

U novije vrijeme stalo se u nas medju književnike vrstati i *novinare*. Sudim, da je to posve krivo. Imade doduše novinara, koji su i književnici, a i obratno; no to su tek iznimke. U ostalom svijetu točno luče književnike (Schriftsteller) od novinara (Journalisten), jer im je i različita zadaća. Prvi se trse, da nam ostave djela trajne vrijednosti, drugi se u znoju svoga lica brinu za našu svakdanju hranu. I ovima budi čast, kad nas nude zdravom, tečnom i okrjepljujućom hranom.

V. Klaić.

Zakup hrvatskoga kazališta.

Dne 27. siječnja ove godine raspisala je naša zemaljska vlada natječaj za intendanta, koji bi u vlastitoj režiji preuzeo hrvatsko narodno kazalište. Ova je odluka vladina tako važna i značajna, da se o njoj moramo svi skupa ozbiljno porazgovoriti i upozoriti, koliko na mogućnost djelomičnog uspjeha, toliko i na pogibao, koja bi eventualno mogla zadesiti naš jedini narodni i zemaljski institut ove vrste, ako se ne nadje — pravi čovjek.

Općenita naša kulturna potreba vapi za ponovnim rekreiranjem opere. Ne samo da za tim čezne glazbeni osjećaj narodni, koji ima da u višim muzikalnim užicima nagje potrebitu hranu i oblagorogjivanje narodne duševnosti, nego je ponovno uvagjanje opere neophodno nužno i za odgoj ono nekoliko tisućâ omladine, koja se iz svih krajeva hrvatske domovine stječe u Zagrebu, da ispuni duh i srce životnim obrazovnim elementima, što će ih kasnije raznijeti i rasijati diljem rodnog kraja. Još i više! Da Zagreb dobije operu — kao i medicinski fakultet, za kojim se isto toliko čezne — poskočilo bi naše narodno središte na stepen onog *općeg južnog slavenskog* centruma, na koji je predestinirano, da ogrijeva ne samo hrvatske sinove i kćeri, nego i dobar postotak bugarske i srbijanske omladine. Zagreb bi i za njih, koji nemaju ni opere ni medicinskog fakulteta, postao ono, što su im danas druga *strȁna* kulturna središta evropska, kamo se odnose milijuni narodnog novca. Ove su dakle institucije od eminentnog kulturnog, političkog, a i ekonomskog zamaha.

Sad nam se eto pruža opera, a vrijeme će samo sobom donijeti i ono drugo.

Zakupljivanje Hrvatskog zemaljskog kazališta nije sasvim nova stvar u našem umjetničkom životu. Od god. 1861., kad je ovaj institut saborskom odlukom od 17. kolovoza primljen pod zemaljsko okrilje, bio je samo dvaput davan u privatni zakup. I to prvi put ljeti god. 1879. predan je na jednu saisonu Adamu Mandroviću i Ivanu Zajcu. Pokušaj je svršio s deficitom od 4000 kruna. Drugi put je predan u zakup dr. Stjepanu Miletiću godine 1895., i to na tri godine. Ovdje valja spomenuti, da je Miletić već godinu dana prije (posljednju godinu u staroj kazališnoj zgradi na Markovu trgu) vodio kazališne poslove, ali u vladinoj režiji. U ono doba, kad je Miletić ulazio u novu kuću na vlastitu odgovornost, nije bila stvar toliko riskantna ni po zemlju ni po zakupnika. Miletić je bio prokušana sila, za koju smo svi znali, da ne će izrabljivati kulturne institucije u svoju ličnu korist, a njegovo umjetničko raspoloženje pružalo je dovoljnu garanciju, da se pod njegovom upravom ne može artistička strana Thalijinog hrama sniziti, nego samo povisiti. S druge strane opet nije se ni Miletić mogao primati ove zakupnine uz kakovu osobitu bojazan, da će materijalno štetovati, jer su u prvom redu: nova sjajna palača, pa pojačani orkestar i personal kao i bogatstvo uvećanih dekoracija, (koje je on primio u velikom broju sve nove od zemlje — bez vlastitog troška), donekle same sobom zajamčivale podvostručeni interes općinstva, a time mu i osiguravale punoću blagajne. Pa što se je dogodilo? Prva godina bila je berićetna, druga slabija, a treća najslabija uza svu visinu repertoira i uz nemalaksalu umjetničku ambiciju. I Miletić je — kao prije Mandrović sa Zajcem — svršio s deficitom, koji je morao isplatiti iz svoga džepa. On je čovjek bogataš, al da je još koju godinu bio ugovorom primoran voditi kazalište uz vlastitu odgovornost, tko zna, ne bi li se on danas sa još većim ogorčenjem sjećao „krasnih dana od Aranjueza“ i još krasnijeg zagrebačkog općinstva?

A sada se evo nudi kazalište novom zakupniku s istom zemaljskom i gradskom subvencijom, ali i — s *pridržanjem* (u svrhu osiguranja i popravka zgrade) kraljevske dotacije, za kojom je Miletić toliko uzdisao*). Dakle: opera i drama uz *manju* subvenciju, nego što je danas uživa drama s operetom!

*) Ovo uzdisanje Miletićevo zapravo nije potpuno opravdano, a do danas još nigdje nije rečeno, što je zapravo bilo na stvari. On je po svom ugovoru imao 50.000 zemaljske subvencije, premda mu je zemlja saborskom odlukom mogla dati *samo* 40.000 for. — Dakle mu je onih kraljevih 10.000 for. bilo *već u ugovoru uključeno.*

Tko je junak, na ždrijelo! Na ždrijelo, junak tko je! — *Tu* ne jeknu jeka kršna . . .

No, recimo, da se i nagje Nebojša s pravom jekom. Pitam ja, s kakovim će se on osjećajem latiti teškog umjetničkog i administrativnog rada? Danju i noću lebdit će nad njegovom glavom Damoklov mač. I to mač, koji mu ne će prijetiti samo financijalnom smrću, nego i onom, koja je još gora, a to je — moralna. Prva godina mogla bi proći još i kako-tako. Interes podmlagjene opere, novi pjevači, nove pjevačice, (— koje će za naše enigmatičko općinstvo dakako već iza prve saisone postati „stare“ —), pomalo će jenjati. Doći će oni strašni dani, koji iziskuju neobičnu snagu volje i neklonulost duše. Što onda? — Reprize starih oprobanih opera, ne će udovoljavati, a nove se ne će moći sipati iz rukava onako, kao četrdesetak dramskih noviteta. Što onda? — pitam. Pjevači će biti sami stranci, to se razumije. Ako se nagju još dobre slavenske sile, imat će i one s učenjem starih repriza upravo toliko posla kao i s novitetima. A Zagreb, kako je poznato, ne begeniše reprizâ. Talijani će dakako pjevati samo talijanski. Još-još, ako se i drugima dozvoli, da svaki pjeva u svom jeziku. Onda bi se brže mogao izmjenjivati repertoire, jer svaki routinirani pjevač — a Zagreb traži samo takove; nipošto početnike — donaša u svojoj torbi barem dvadeset-trideset gotovih partija. Većina našeg operetnog zbora znade i tako mnoge opere još od pregjašnjih godina. Moglo bi se dakle ovako pokušati.

Lavov, koji je znatno veći od Zagreba, a na istoj svojoj poljskoj pozornici goji i dramu i operu, nema stalnih pjevača, nego se svake godine angažuju drugi i svaki pjeva — svojim jezikom. Tu je onda i lakši engagement i lakša „variatio“, koja delektira. Obje uprave — dramska i operna — potpuno su samostalne, te imadu odregjene svoje dane za igranje i odregjene sate za uporabu pozornice. Ovake pjevači lakše je naći, jer se toliko ne boje novog jezičnog idioma, a mogli bi se dobiti i jeftinije. Koji bi od njih bio spremniji da nauči hrvatski, i koji bi dakako sasvim odgovarao željama općinstva, taj bi se mogao angažovati na više godina. I tako bi za par ljetâ postala opera hrvatska.

Kamo sreće, da se uzmogne naći domaći vještak i kapitalista, koji bi mogao preuzeti kazalište na svoju dušu. Svaki od njih morao bi se prilagoditi našim potrebama, jer bi se već primao posla uz poznavanje naših zahtjeva i naših prilika. Dakako od tih se nijedan ne bi nadao materijalnoj koristi, jer te ne može ni biti u gradu ovako malobrojnog pučanstva, a preobilne pretenzije. On bi imao biti sretan i presretan, ako samo spoji kraj s krajem. Ali recimo, da se prevari kakav stranac! Jer napokon nije isključena mogućnost, da bi se kakav Čeh ili Nijemac mogao naći. Sto tisuća kruna subvencije, besplatnu uporabu lijepog kazališta i svih scenskih potrepština — ne dobiva u Češkoj i Njemačkoj nijedan privatan poduzetnik. Oni su sretni, ako im koji grad besplatno odstupi samo zgradu. I on će doletjeti s uvjerenjem: bit će puna šaka brade. A mi svi ovdje i predobro znamo, da kod nas ne može biti govora ni o šaki ni o bradi. Uz solidan repertoire moglo bi se stranom zakupniku dogoditi samo to, da iza nekoliko mjeseci odmagli od nas — i obrijan i ošišan.

Ali, što će biti, ako on u svojoj umnosti zaželi bujnost svojih vlasi ne samo sačuvati, nego i umnožati? Latit će se sredstava, koja mu dopuštaju odbranu života i džepa. Davat će onakova djela nižega, pa i najnižega kalibra, koja svoj cilj nigdje ne promašuju. I naše bi kazalište neosporno moralo spasti na grane najobičnijeg boulevardskog kazališta. A nitko se takovom desparateuru u tom poslu — već iz humanosti — ne će smjeti da isprijeći.

Za njegov neuspjeh mogla bi biti bilansa prilično jasna i jednostavna. Po mome uvjerenju i i iskustvu, baziranom na pogledu u službene knjige, nije se naše kazalište — osim prve godine u novoj zgradi — nikada toliko pohagjalo kao ove saisone. I to ne samo opereta, nego i drama. Prošli mjesec iskazao je 11.000 K dramskog dohotka, a 7000 operetskog bez abonnementa, dakle za 3000 K više nego što je iskazivao isti mjesec prošle godine, premda se je ove saisone u mjesecu siječnju općinstvo radi potresa nekoliko dana gotovo potpuno apsentiralo od kazališnog posjeta. Na mjesto operete došla bi do godine opera. U prvi kraj bit će opera — o tom ne može biti sumnje — dobro posjećivana, ali to ne će dugo potrajati. Ozbiljna opera naći će kod nas dovoljno općinstva, ali — budimo iskreni! — nikada toliko, koliko opereta. Veći trošak opere iziskivat će i veće žrtve i veću ozbiljnost od posjetnikâ. Ali ni sva glazbena sprema naših Zagrepčana, pa ni njihov patriotizam ne će dostajati nezasitnim potrebama kazališne blagajne. U najboljem slučaju opera će privlačiti i udovoljavati iličke posjetnike toliko, koliko danas opereta. A, budući da se danas ni s operetom ne spaja kraj s krajem, ne će se spojiti ni s operom. Deficit je, i to znatan deficit neizbježiv. Pored toga ne valja smetnuti s uma i jedan moralno-*dramski* deficit. Danas, gdje opereta udovoljava šire općinstvo svojom šalom i lakoćom, može drama nesmetano izvršavati svoju višu zadaću. Ali, kad opera dogje sa svojom tragičnošću, bit će jedna od glavnih zadaća novog zakupnika pobrinuti se, da donekle nadomjesti lakoću repertoira, koja će se iz programa izgubiti napuštanjem operete. A to može jedino na štetu ozbiljne drame. No, po mom shvaćanju, spretan upravnik mogao bi se možda i toj napasti zgodno ugnuti.

Jedna dobra stvar, kojoj bismo se pouzdano mogli nadati od privatnog zakupnika, bila bi ta, da pravedno uredi plaćevno pitanje naših dramskih članova i pročisti personal. Kod nas se je tečajem godinâ i godinâ nagomilao balast, koji je postepeno kod svake uprave znao svoje tražbine povišavati nerazmjerno prama mogućnosti svoje uporabivosti. Tako imamo danas članova sa 250 do 300 K mjesečne plaće, koje gotovo nigdje ne možeš zaposliti, a većina najboljih i najuporabivijih umjetnika ima samo za 60—80 K veću gažu od njih. Ovi bolji nisu i ne mogu nikako biti zadovoljni sa svojom plaćom; a da se onaj balast plaćevno snizi na minimum ili penzionira, sve bi bilo jednim mahom uregjeno i umireno. Osim toga mogli bi se tim spašenim novcem pravednije honorirati i mlagji, a darovitiji članovi.

Još nešto! U našem personalu ima nesavjesnih i destruktivnih elemenata, koje nikojim načinom ne možeš obuzdati i koji osim toga škode ugledu narodnog instituta, te su se u sklop osoblja i u zavodsku disciplinu zaboli kao kost u grlo. Dosad je svaka uprava imala s njima neki neopravdani obzir, koji jedan privatni zakupnik ne treba i ne smije u svom vlastitom interesu respektirati. Zrak bi se dakle mogao razbistriti.

Nadalje u našem operetnom zboru, koji bi doskora imao postati opernim, ima dobar broj pjevačica, koje više ni svojim glasom ni svojim exterieurom ne udovoljavaju zahtjevima kritike ni općinstva. Dakako, da je teško ljudima otimati kruh, s tim više, što mnogi od tih dobrih i poštenih članova već velik niz godina služi i uplaćuje svoj krvlju obliveni obol u blagajnu mirovinskog zavoda. Ali, kad se uredi pitanje ovog zavoda, što će se svakako ovom prilikom morati da učini, i kad zemaljska vlada preuzme neko dvjesta tisuća kruna, što su kazališni članovi sami sebi stekli za mirovinu, onda će se i ovaj proces bez teškoće i bez suza moći lako izvršiti. Kad svaki i najneznatniji činovnik ima pravo na dostojnu zemaljsku mirovinu, zašto to ne bi imali i Thalijini patnici, koji uz razmjerno neznatnu plaću natapaju teškim znojem oranicu narodne prosvjete?

Napokon, treba, da se dotaknemo i raspoloženja zemaljske vlade, da potpuno uzmognemo shvatiti poticaj, koji ju je mogao dovesti do odluke, da raspiše onaj natječaj. Odlukom saborskom ima zemlja da daje kazalištu subvenciju od ciglih 80.000 K. Ali se ta svota — bez vladine krivnje — gotovo uvijek prekoračivala. Najbolja i najsavjesnija uprava iskazivala je neki deficit, a ona uprava, koja je makar najsitniju zgodu propuštala, da spoji utile dulci — svršavala je sa stotinama tisuća deficita. Vladi je to dozlogrdilo, s tim više, što u našem narodnom životu ima drugih upravo tako prijekih potreba kao što je prosvjetni odgoj (a neki kažu: i još prečih), da se za užitak jedinih Zagrepčana ne može sve dati. Tu bi u prvom redu dakle sâm grad morao dublje segnuti u džep. A kad grad ne će, onda treba nešto odlučno da se učini.

I tako je došlo do natječaja.

No iza svega ovog dobra i zla, čime bi mogao uroditi raspisani natječaj, po mom dubokom uvjerenju, svršit će se cijelo pitanje tako, da će se opera rekreirati s odgovornim domaćim čovjekom — *uz vladinu režiju.* A tako će biti i najpodesnije. Predati kazalište čovjeku iskusnom, uglednom i savjesnom, koji će nastojati iz petnih žila da udovolji prosvjetnoj potrebi, a deficit zemaljski da snizi na minimum. Sve drugo bilo bi i po privatnika i po istiniti napredak kazališta vrlo opasno.

Dr. Nikola Andrić.

„Mladi“ u hrvatskoj književnosti.

Prilog povjesti novovjeke književnosti.

Tu l'as voulu, George Dandin!

I.

Literatura! Koli čarobno, koli opojno zvučila je ova riječ negda mojem uhu! A kakvim tek zanosom i udivljenjem znadijah izgovarati imena onih, koji bijahu nosioci tog umještva, — onih, što se svim žarom lijepe duše odazvaše neodoljivomu pozivu Apolonovu, te se dadoše u uzvišenu službu njegovu, koja mi se pričinjaše jednako mističnom i velikom, kano i religijozni kult! I doista, zar nije puna boga i božijeg nadahnuća ona šačica duševnih velikana, što poput vidovitih žreca stupaju kroz život, te raskošnom rukom sipaju pred mnoštvo divotno, sjajno biserje, plodove svoga genija, pogadjajući u najtanju žicu sve ono, što se u običnih smrtnika tek nesvijesno taknu srdaca.

Tako si umišljah poete —: kano bogoduhe sveštenike božice vječne Ljepote i vječne Istine...

Kamo sreće, da mi je bilo možno, e bih ovu krasnu iluziju sačuvao što dulje!

Ali na očigled bučnog i do krajnosti surovog načina, kojim je danas falanga špekulanata i pozera uzela da na silu provaljuje u prve redove naše hrvatske literature, obarajući i rušeći bezobzirno sve, što im u tom nastojanju stoji na putu, nije nikakovo čudo, što sam ostao teško

razočaran, prateć razorno djelovanje (jer ne mogu da rečem: rad) te novije pojave na književnom našem popričtu.

U ušima mi neprestano ozvanja divljačka dreka njihova, kojom se naprežu, da umah nadviču svaki glas, koji nije potekao iz njihova tabora; zgražam se nad prostačkim pogrdama, što se poput tuče prosiplju na sve one, koji bezuvjetno ne prihvatiše njihovu jedino spasonosnu nauku. Je li čudo, da se mnogi i mnogi, u koga je tanja ćud, u ovako desolatnim prilikama žaca da i pomoli glavu, što ju je hoćeš ne ćeš u prvi mah instinktivno zaklonio, da ne bude nišanom nasrtajima puste čete netalentovanih i nadutih nazoviliterata, koji se eto kao za sprdnju (uz malo, ali časnih iznimaka, štono pukim slučajem prispješe u to kolo) nazivaju hrvatskim „mladima“. Na čast im!

Dugo i predugo šutjelo se na strani onih, na koje se odjedared sustavno stala podizati hajka klike, što poput onih vikača na godišnjim vašarima nastoji pod svaku cijenu da odvrati pažnju p. n. općinstva od nedostataka sopstvenog šarolikog espapa, što ga toli bučno nudi na prodaju. Konsekventni i proračunani napadaji na sve one, koji se nijesu mahom pokorili terorizmu kartelovane mlade gospode, imali su da djeluju zastrašno; bijahu, štono riječ, namijenjeni, da na jeftin način kurtališu članove kartela nepoćudne im konkurencije. — Na taj je način valjalo ozbiljnijim i skromnijim radenicima zabrtviti usta, — ubiti u njima svaku volju za literarni rad.

I zbilja, mnogi spisatelji, ogadjeni ovakovom niskom metodom borbe, pohraniše pero, iščekivajući, da se povrate opet normalni odnosi, a mnogi opet, i ako su što napisali, kada im je prepuna duša nabujala sa sveg onog, što su bud vizijonarno gledali, bud realno doživjeli, ne htjedoše da iznesu na javu plodove svoga rada, već ih sve lijepo pohraniše u kojemu pretincu pisaćega stola, čekajući i oni, dok ne svanu bolja vremena.

Čim klikari razabraše, da je njihova metoda u toliko urodila žudjenim uspjehom, a videći pogotovo, da se s one strane niti tko diže u obranu napadnutih, a još manje da tko uzvraća vatru, postadoše sve smjeliji i drzovitiji. Znali su dobro, da pri tom ništa ne riskiraju, — ta nije im prijetila nikakova opasnost —: Lako je, dok se puca samo na onu stranu, ali kada udari vatra i odonud, — onda jao i naopako! A la guerre, comme à la guerre! Mnogi dašto s one strane nijesu bili nimalo zadovoljni sa pasivnom taktikom, te su odlučno zahtijevali, da se bjesomučni nasrtaji klike odbiju jednakim oružjem, e se ne bi reklo: „Qui tacet, consentire videtur!“

I zaista, gotovo je nevjerojatno, što se dosele nije još nitko našao da podigne svoj glas i da pred forumom javnosti uzme u obranu ovako drsko i nepravedno napadane radenike na polju narodnje prosvjete.

Upravo je grjehota, što se do sada još nitko nije dosjetio, da gospodi od klike strgne obrazinu, pa da svijetu pokaže, koliko se duševno siromaštvo krije za tim napirlitanim fasadama i na kako se niskom stepenu duševne zrelosti i rasude nalaze neki stupovi „mlade“ naše literature.

Razlog, što se sve do sada nitko nije dao na taj posao, valja opet tražiti u upravo pretjeranoj tankoćutnosti napadnutih književnika, koji su se do ekstremnosti žacali, da segnu za perom „in propria causa“.

A bilo tu neprilikâ i poradi glasila, u kojega bi valjalo zatražiti gostoprimstvo, a to se opet nije moglo zlorabiti, pošto svaki list treba svoje stupce u svoje svrhe, dok klika raspolaže svojom štampom. Tomu se je medjutim eto doskočilo tako, što je odbor „Matice Hrvatske“ započeo izdavati svoj „Glas“. Na taj će način biti omogućeno nepristranom općinstvu, da si prama načelu: „audiatur et altera pars“ stvori sopstveni svoj sud o pravom stanju stvari povodom spora „mladih“ sa „starima“*), koji je sve doslije štampa u službi klike prikazivala dakako posve izobličeno i pristrano, kako je bilo njoj za hatar.

Pala je negdje glede „mladih“ i prispodoba sa mladim vinom, koje valja da vri, dok se ne istaloži i pročisti. Biva! Nu vino naših mladih na žalost se prebacilo, te je od njega postao, kako bi vulgarno kazali: bućkuriš.

A od bućkuriša nikad više valjane, bistre i pitke kapljice, koja bi godila ljudskomu srcu, razblažujući ga i prikazujući mu vas svijet u ružičastu svjetlu. Užitak bućkuriša ima naprotiv vrlo neugodne posljedice, pod kojima trpi u prvome redu maltretovani želudac, a u drugom redu glava . . . Kako se takovo jadno stanje zove, mnijem, da će svatko lasno pogoditi!

(Nastavit će se).

---

*) Da se i ja poslužim tim uobičajenim nazivom, prem nije ispravan, dok ne označuje stvarno nikakovu literarnu skupinu niti struju, već klika pod tim kolektivnim imenom razumijeva sve one književnike, koji nijesu njoj po ćudi, jer ne pušu s njom u isti rog.

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

„Glas Matice Hrvatske". Što je potaklo, pače prinudilo odbor „Matice Hrvatske", da izdaje novi ovaj časopis, to je u njekoliko tek riječi kazano na prvoj strani. Sve nije ondje kazano, a i ne može se unaprijed kazati, jer će i sadržaj i smjer ovoga časopisa biti zavisan od prilikâ i potrebâ. Prestankom „Vijenca" nastala je praznina, koju je „Matica Hrvatska" nastojala popuniti počevši izdavati „Hrvatsko Kolo", a sada evo i svoj „Glas". Budu li prilike ikoliko normalne, moći će „Glas Matice Hrvatske" zbilja da bude glas svih onih, koji hoće da skupljaju, a ne da rasiplju. A da je „Matica Hrvatska" pozvana, da sve takve oko sebe okupi, o tom valjda ne sumnja nitko. U tom srećnom slučaju ovaj će časopis brzo sebi naći prostrano i plodno polje za rad. — Potraju li pak, ili se pače pogoršaju naše književne prilike, bit će im i „Glas Matice Hrvatske" vjernim odjekom, sve u nastojanju, da ih popravi. Pogledom na to čulo se već dosta glasova, da „njetko" zasegne u te naše prilike te da načini „red". Zato i nije čudo, što se je odmah, čim se je pročulo, da će „Matica Hrvatska" izdavati „Glas", javilo toliko snažnih glasova za reakcijom, i to baš od mladjih književnika, tako da bi jedva cijeli prvi broj „Glasa Matice Hrvatske" dostajao, da njihovu vapaju i orgočenju dademo oduška. Sve ove molimo, da nas izvine, što im već u ova prva dva broja ne mogosmo udovoljiti.

„Glas Matice Hrvatske" bit će prosvjetna i književno-*kritička* revuja, pa prema tomu ne će priopćivati beletrističkih, a ni specijalno naučnih radova. Naš časopis imat će zadaću, da *obavješćuje* o prosvjetnom radu i nastojanju, da ga prosudjuje i da potiče.

No glavna će zadaća biti „Glasu Matice Hrvatske", da književnicima hrvatskim, a onda članovima, osobito povjerenicima omogući što tješnji dodir i saobraćaj s „Maticom Hrvatskom". To osobito vrijedi za *povjerenike,* jer dosadašnji način u promijenjenim prilikama nipošto nije za uspjeh „Matičina" nastojanja dovoljan.

„Mladi u hrvatskoj književnosti". Pisca ovoga našega „priloga povjesti novovjeke književnosti" nikako nismo mogli uvjeriti, da na pucnjavu s protivničke strane nije potrebno uzvraćati. Povrh toga, kad smo pročitali stvar, držali smo za svoju dužnost, da ustupimo mjesta tomu živomu *odjeku,* što su ga u mlada književnika izazvale naše književne prilike; grehota bi bila, mišljasmo, taj glas zatomiti. Molimo zato čitaoce, da ovaj prilog prime onako, kako ga dajemo; neka ga nipošto ne smatraju ni obranom, a kamo li navalom sa strane „Matice Hrvatske", već onim, što jest: odjekom u duši ojadjena književnika i zbilja prilogom poznavanju naših književnih prilika.

Glavna skupština „M. H." za god. 1904. obdržavala se je dne 17. prosinca 1905. u dvorani glazbenoga zavoda. U nazočnosti 81 skupštinara otvorio je skupštinu predsjednik „M. H", sveuč. prof. dr. Gjuro *Arnold,* besjedom, koju donašamo u današnjem broju. Tajnički i blagajnički izvještaj donijet ćemo u slijedećem broju, isto tako i ostali tečaj skupštine. Kod obnove odbora izabran je za slijedeće trogodište ponovno dosadašnji predsjednik i svi istupajući odbornici; na mjesto pok. V. Novaka izabran je prof. dr. Nikola *Andrić,* koji se time opet vraća u „Maticu".

Sveza „Matice Hrvatske" s „Maticom Slovenskom". — Odbor „Matice Hrvatske" odlučio je u sjednici dne 18. siječnja o. g., da će medju redovnim izdanjima za godinu 1906. izdati Slovensku antologiju u slovenskom izvorniku s hrvatski pisanim uvodom o slovenskom pjesništvu i pjesnicima. — Isti dan stvorio je odbor „Matice Slovenske" slični zaključak, koji dalje priopćujemo.

Više o toj radostnoj pojavi progovorit ćemo u dojdućem broju.

Knjige „Matice Hrvatske" za godinu 1906. već su sve do jedne napisane, samo odbor nije još za sve rukopise, koji su u programu za ovu godinu, odlučio, koje će izdati. U programu su ova djela:

1. *Dr. Albert Bazala:* Povjest filosofije. I.
2. *Vj. Klaić:* Povjest i prosvjetno djelovanje pavlinskoga samostana u Lepoglavi.
3. *Stjepan Radić:* Današnja financijalna znanost.
4. *Dr. V. Lozovina:* Povjest talijanske književnosti.
5. *Slovenska antologija* (u slovenskom izvorniku) s uvodom o slovenskom pjesništvu i slovenskim pjesnicima. (Za uvod je umoljen, da ga napiše, prof. dr. Fr. Ilešić.)
6. *V. Novak:* (Posljednja njegova pripovijest, u rukopisu bez naslova.)
7. *Ilija Ujević:* Dokonice.
8. *„Hrvatsko Kolo."* II. (Svi rukopisi još nisu stigli, jer traju natječaji.)
9. *A. Mickiewicz:* Izabrane pjesme (u prijevodu Is. Velikanovića. Rukopis još nije u „Matice").
10. *M. Gorkij:* Izabrane pripovijesti (u prijevodu A. Koričića).
11. *I Turgenev:* Dim (u prijevodu M. Divkovića).

„Mala Knjižnica":

12. *Scheuner:* Uredba svemira (u prijevodu dra. O. Kučere; tiskano).
13. *Dr. M. Šenoa:* Zemljopis Hrvatske.

Do sada je odbor odlučio, da se imadu u tisak za godinu 1906. dati djela pod broj 1 (Bazala), 6. (Novak) i 10. (Gorkij). O ostalima se ne može konačno odlučiti, dok sva ne budu ocijenjena, osobito ona, koja se natječu.

Osim ovih djela ima „Matica" još 18 rukopisa, od kojih bi se polovica mogla upotrijebiti.

Natječajne radnje za zakladne „Matičine" nagrade za godinu 1905.

I. Za nagradu iz zakl. I. N. grofa *Draškovića* stigle su odboru „Matice Hrvatske" ove radnje:
1. Ljubomir *Babić:* „Za materinsku riječ".
2. Stjepan *Radić:* Današnja financijalna znanost.

II. Za nagradu iz zakl. Aleksandra pl. *Vuščića:*
1. Lj. *Babić:* „Za materinsku riječ".
2. (bezimena): Najnovija hrvatska povjest (1780—1883).
3. (bezimena): Povjest Hrvatske 1557—1596.

III. Za nagradu iz zakl. Dušana *Kotura:* *„Abisag Sunemka".* Kraljevska tragedija u 5 činova.

IV. Bez naznačenja, za koju se nagradu natječe, stigla je radnja pod naslovom „U valovima života" (s mottom: „Na ruševinama moje sreće itd.").

Sve su ove radnje u sjednici dne 18. siječnja o. g. predložene odboru i predane pojedinim recenzentima.

Književni i umjetnostni natječaji. Odbor „Matice Hrvatske" raspisuje ovim iz *godišnjega prihoda* „Matice Hrvatske" slijedeće nagrade:

I. Jednu nagradu od 300 K za beletrističku radnju od 16—32 str. u formatu „Hrv. Kola".

II. Jednu nagradu od 200 K za beletrističku radnju od 4—16 str. istoga formata.

III. Jednu nagradu od 200 K za poučnu radnju od 8—16 str. istoga formata.

IV. Jednu nagradu od 300 K za sliku (nacrt) ili vajarsku radnju po volji.

Nagradjene radnje objelodanit će se u II. knjizi „Hrv. Kola" te će se povrh nagrade honorirati stranica po 5 (pet) Kruna poučne, po 6 (šest) Kruna beletrističke

radnje, a reprodukcije tvornih umjetnina sa 30 (trideset) Kruna po komadu. Jednako će se honorirati one nenagradjene radnje, koje odbor primi za „H. K."

Prva (I.) nagrada namijenjena je *isključivo* onim književnicima, koji do sada *nisu* za „Maticu" radili.

Od svih natječaja izključeni su odbornici „Matice Hrvatske".

Natjecanje traje do 1. svibnja 1906. Do toga roka mogu se radnje pod pravim imenom, pod pseudonymom, ili anonymno, kako je koga volja, poslati upravi „Matice Hrvatske" u Zagrebu.

Iz sjednice zajedn. odbora „M. H."

U Zagrebu dne 1. veljače 1906.

Odbor „Matice Hrvatske".

O proslavi šezdesetgodišnjice Fr. Markovića čestitala je svečaru uprava „M. H." ovim pismom:

„Uprava „Matice Hrvatske" raduje se od srca, što Vam Hrvatsko književničko društvo pripravlja u počast akademiju, da njom iskaže počast slavom ovjenčanomu pjesniku i učenjaku hrvatskomu; samo žali, što poradi poznatih prilika ne može nego tek duhom prisustvovati ovoj slavi. Matica će hrvatska medjutim živo nastojati, da Vam se prvom prilikom na svoj način i kao književniku i kao mnogogodišnjemu podpredsjedniku „Matice Hrvatske" oduži.

Nadajuć se, da ćete eventualno izbivanje „Matičinih" odbornika jedino navedenim razlozima tumačiti, molimo Vas, da nas i nadalje smatrate svojim iskrenim štovateljima, koji Vam vazda i ovaj put oduševljeno kliču: Živjeli na mnoga ljeta!"

Na ovu čestitku stigao je od g. prof. dra. Fr. pl. Markovića upravi „Matice Hrvatske" ovaj odgovor:

„Za odličnu čestitku slavne uprave povodom moje šezdesete godišnjice zahvaljujem svom dušom, koja se harno odaziva i velikoj počasti i dobrim željam Matičine uprave i tihome načinu njihova očitovanja.

U jednakoj tišini, kod pisaćega stola, želim, da se u nastajnih godinah odužujem slavnoj Matici, pa će mi sretan biti čas, kadno budem mogao pristupiti Matici i reći: „Evo, radio sam, pribrao sam i po cvietu i po bielom svietu" nješto „meda, ne jeda", i nudim u košnicu Matice. Živjela majka Matica i majka domovina!

U Zagrebu 17. XII. 1905."

O pedesetgodišnjici Jovana Hranilovića pozdravila je svečara „Matica Hrvatska" ovim brzojavom:

„Proslavi Vaše pedesetgodišnjice života i tridesetgodišnjice književnikovanja i pjesnikovanja pridružuje se radostno i odbor „Matice Hrvatske" klićući pjesniku „Žumberačkih elegija": Živio mnoga ljeta. Predsjednik Arnold "

Na ovaj pozdrav stiglo je „Matici" od g. Jovana Hranilovića ovo pismo:

„Scieneći se visoko počašćenim brzojavnim pozdravom „Matice Hrvatske" o proslavi petdesetgodišnjice moga života i tridesetgodišnjice moga skromnog književnog rada, najtoplije se zahvaljujem i slavnomu odboru i dičnomu predsjedničtvu. Uviek sam s največom ljubavlju pratio rad dične naše Matice, pak se od svega srca radujem njenom sve većem napredku uza sve neprilike, s kojima joj se je boriti. Neka dragi Bog uzme u zaštitu to mezimče našeg naroda, neka ne da, da razorni duh vremena naškodi tomu dragomu amanetu preporodnog našeg doba!

U Novom Sadu, dne 30. XII. 1905."

Društvo Hrvatskih Književnika.

Govor Lj. Babića-Gjalskoga u ovogodišnjoj skupštini Društva Hrvatskih Književnika. — Pošto je govornik kao potpredsjednik mjesto bolešću zapriječena predsjednika dra. Stj. pl. Miletića otvorio skupštinu, umoli ju, neka mu dozvoli, da iznese „nekoje misli i želje, što mi", reče, „dušu ispunjaju, kad razmišljam o *našoj književnosti i njezinim prilikama*. Nadam se", nastavi, „unaprijed toj dozvoli vašoj, jer kao mnogogodišnji trudbenik i radnik u vrtu hrvatske knjige, ja sam uvijek i uvijek s ljubavju služio toj knjizi — i vazda nosio u duši želju, da napreduje hrvatska knjiga, zaboravljajući u toj službi sasvim na sebe i na svoje interese. I nije me od ove odanosti odvraćao ni ma kakav napadaj, ni ma kakove uvrede, nisu tu odanost osljabljivale ni ma koje uskrate podupiranja, ni ma kakova nepriznavanja, zapostavljanja i protivnosti sa strane domaćih pozvanih faktora, — nije me dapače od te ljubavi k hrvatskoj knjizi i njezinoj zadaći oteo niti progon narodnog neprijatelja, u čijoj je ruci bila moja egzistencija! Toj odanosti za hrvatsku knjigu dovoljna je bila moja ljubav k njoj, potkrijepljena priznanjem širokih slojeva naroda i priznanjem izvan domovine. — Ja to ne ističem iz ličnih kojih razloga, nego ističem u svrhu, da se vidi i znade, kako i ovo, što ću ovdje kazati, izlazi samo iz ljubavi za hrvatsku knjigu, to pastorče u našem narodnom životu, a opet — glavni temelj i glavnu polugu toga narodnog života.

Razmišljajući dakle o toj toliko važnoj strani naše narodne egzistencije . . . dolazi mi pred dušu najprije i najintenzivnije spoznaja potrebe kulturnog jedinstva medju Jugoslavenima. Ovo jedinstvo upravo je conditio sine qua non želji i nastojanju, da razvijemo knjigu u materinskoj riječi, da osiguramo kulturni život toj materinskoj riječi — po tome, da osiguramo i svoj narodni individualitet — a dalje takodjer, da po tom osiguramo sebi i samo sebi svoju rodjenu grudu i njezine plodove! Nije to tek misao od jučer. Sasvim davno trepti i žari ta velebna spoznaja u svim prosvijećenim duhovima našega slavenskoga juga. Besmrtni velikan-pjesnik Gundulić malo ne prije tri vijeka već uzdizao je svojim stihom slavu toj spoznaji. Veliki hrvatski probuditelj Gaj u toj je spoznaji našao svu svoju snagu i pod ilirski barjak zvao svu slavensku braću na jugu. A Štrosmajer, ova inkarnacija naših narodnih ciljeva, narodnih želja i dužnosti — zanosno preuzima iz ruku pokretača narodnog pokreta godine 1848. barjak jugoslavenski, da pod žarom velike, jedino spasonosne ideje istom ljubavi i istom dobrotom dariva i Hrvate i Srbe i Bugare i Slovence — pak osniva prvu akademiju znanosti za slavenski jug — i prvo sveučilište. Isto veliki narodni srpski apostol, Vuk Karadžić, sa svojom izrekom: Srbi svi i svuda, — izrazio je istinu, što leži u spoznaji jedinstva jugoslavenskog i slijedio je glas ljubavi, što ju je za veliku istinu jedinstva imao, — pak samo časovita zaslijepljenost može mu gornji usklik u grijeh upisati, kao što se takodjer ne smije niti može za grijeh uzeti tvrdnja Kvaternikova i Starčevićeva, kad su gledali i vidjeli od noričkih Alpa do pred vrata Carigrada samo Hrvate. I ova tvrdnja samo je iskaz plemenite spoznaje, da smo jedno i isto — pak stoga ih ne smije slijediti ni ma čija osuda — ni ma čija mržnja sa strana jugoslavenskih.

Odavna je dakle medju nama spoznaja našeg narodnog jedinstva. No nesretne prilike, nastale dugovječnom najžalosnijom prošlošću, nisu dopustile niti Gundulićevu slovinstvu, ni Gajevu ilirstvu, ni Karadžićevu svesrpstvu — a ni Starčevićevu svehrvatstvu, da potpuno posluže toj spoznaji jedinstva, da pribave pobjedu velikoj prirodnoj istini, da smo jedni i isti. Gundulićevo slovinstvo tek je moglo obraniti Dalmatine-Slavene od talijanske najezde, — Gajev ilirizam i Starčevićevo svehrvatstvo samo prikupiše razdrobljene i rastrgane Hrvate, a Karadžićevo svesrpstvo složilo je jedino raštrkane Srbe.

Ali tim neuspjehom niti je dokazana neopravdanost nastojanja oko tog jedinstva, niti je još manje uzdrmana istina, da smo po prirodi jedni i isti, a najmanje je otklonjena skrajnja potreba, da to jedinstvo na kulturnom polju izvedemo. Već sam gore kazao, da je ovo jedinstvo conditio sine qua non našeg narodnog opstajanja. Ista nužda — ta velika pogibelj, što nam prijeti, nalaže nam da se ne zadržavamo kod rješavanja problema o jednom i skupnom narodnom imenu. Pustimo si sva četiri imena

— ta svima su nam draga — pak bez obzira na ta četiri imena — na četiri grupe — radimo i nastojmo, da stvorimo jedno snažno tijelo, čvrstim vezama organizovano, — u mjesto današnjih četiriju slabih torza! Samo ovakim većim i jačim narodno-kulturnim organizmom možemo odoljeti silnoj i moćnoj navali i poplavi... A ta navala — ta poplava dolazi od dviju moćnih sasvim nam susjednih stranih kultura... Sa sjevera poplavljuje nas njemačka knjiga, a sa zapada talijanska. Ne zatvarajmo oči pred pogibelju i pred neminovnim rezultatom propasti, ako pustimo, kako je dosada... U današnjim našim prilikama mogli bi i svoga Šekspira i Goethea i Turgenjeva... roditi — pa ipak ne bi time za ojačanje naše književnosti mnogo postigli. Malena područja njihovog čitateljstva nisu u stanju, da bi po njima učinila ono, što učine veliki narodi. (Svršit će se.)

„Savremenik“. Društvo hrvatskih književnika počelo je godinom 1906. izdavati *mjesečnik* pod ovim naslovom, no kako Društvo po dosadašnjim pravilima ne može izdavati ni časopisa, ni knjigâ, nazvan je mjesečnik „ljetopisom“.

Prva dva sveska donose ove radnje: I sv. S. Ks. *Gjalski,* Ples u „Narodnom Domu“ (iz djela „Za materinsku riječ“); *Gj. Šurmin,* U spomen fra Grga Martića; *M. Begović,* Dvorovi mog života (Pjesme iz „Knjige Sunca“); *I. Kosor,* Miloš i Srebrna; *B. Livadić,* Vjenceslav Novak; *M. Špicer,* Umjetnost i stidljivost; *Dr. K. Horvat,* Pjesni duhovne B. Kašića; *Dr. F. D. Marušić* (Drniš), Naše tugovanje; *V. da Filicaia,* Janu Sobjeskomu (prijevod pjesme s bilješkom od dra. V. Lozovine); *M. Lisičar,* Život i ljudi (crtica); *Zofka Kveder-Jelovškova,* Crna noć; *Ivan Kozarac,* Susret s prošlošću (pjesma); *A. G. Matoš,* Solo varijacije; *Dr. R. Horvat,* Hrvatska istorijografija 1900 - 1904 (popis radnjâ). — Književnost. — Bilješke. — Društveni rad. — II. sv. *Branko Vodnik,* Franjo Marković; *M. Ogrizović,* Sujet; *Iv. Krnic,* Bernard Schaw kao dramatičar; *Dr. M. Domjanić,* Život (pjesma); *M. Sabić,* Sveljudski barjak (pjesma iz zbornika „San i Java“); *Božo Lovrić,* Impromptu (pjesma); *Kršnjavi,* Dante i njegov prijatelj Jevrej Manoëllo; *Andr. Milčinović,* Jutra; *D. Gruber,* Zavjera protiv Dubrovnika. — Književnost. — Bilješke. — Kazalište.

Mi ćemo se na ove radnje osvrnuti, a već u ova dva broja „Glasa“ bilježimo i odbijamo najkrupnije navale na „Maticu Hrvatsku“. Ove navale u ljetopisu *Društva hrvatskih književnika* nikako ne potvrdjuju tvrdnje podpresjednika toga poštovanoga Društva: da ono nije sudjelovalo i da ne sudjeluje u sporu većine književnikâ s „Maticom Hrvatskom“.

Matica Slovenska.

Knjige „Matice Slovenske“ za godinu 1905.: 1. Zbornik znanstvenih i poučnih spisov. VII. (Dr. Fr. Ilešič: Korespondenca dr. Jos. Muršca. — Dr. Janko Šlebinger: Slovenska bibliografija). — 2. Dr. Franc Simonič: Slovenska bibliografija III. sv. I. del: Knjige (1550-1900). — 3. Slovenske narodne pesmi. 4. snopič. (Ur. Dr. K. Štrekelj). — 4. Dr. Jos. Vošnjak: Spomini. I. — 5. Anton Knezova knjižica. XII. (Ivan Cankar: Potepuh Marko in kralj Matijaž. — Isti: V mesečini. — Jos. Kostanjevec. Brez zadnjega poglavja.) — 6. W. Shakespeare; Beneški trgovec, poslovenil Oton Zupančič. (Prevodi iz svetovne književnosti. II)

Sveza Matice slovenske s hrvatskom. — „Matica Slovenska“ upravila je dne 25. siječnja 1906. na „Maticu Hrvatsku“ ovaj dopis:

„Odbor „Slovenske Matice“ je v svoji 141. seji dne 18. t. m. po nasvetu knjižnega odseka sprejel sledeči predlog:

„Slovenska Matica“ izda na svoje troške vsako leto med svojimi publikacijami (torej za vse svoje društvenike) po eno slovensko knjigo“.

To se daje slavnemu predsedništvu v prijazno vednost in eventualno uvaženje kot odgovor na cenjeni ondotnji dopis z dne 29. malega srpana lani“.

Hrvatsko Kazalište.

Honorari hrvatskih dramatičara. Češko književničko društvo „Maj“ normiralo je takse, kojima bi praško „Narodno Divadlo“ imalo honorirati češka izvorna djela. Za premijeru veće originalne drame traže 400 K, za reprizu 200 K, a za sve ostale predstave po 7% od cjelokupnog dobitka. Za premijeru velike opere traže 600 K, za reprizu 300 K, a za sve ostale predstave po 9%.

Ove su brojke vrlo zanimive, te same sobom nameću uporedbu s honorarima naših dramatičara, koji su prema svojoj osnovnoj nagradi kud i kamo *bolje plaćeni* nego češki, makar 7% kasnijih tantijema u znatno većem praškom kazalištu (uz jamačno češće reprize) nadmašivalo hrvatske honorare. U ovoj stvari naime ne valja smetnuti s uma, da je i češki narod i češka literatura mnogo jača od naše.

Naši dramatičari dobivaju redovno 50% od prihoda prvih dviju predstava, a od narednih još po 10% tantijemâ. Tako je primjerice g. Gjuro Prejac za dramatizaciju Šenoinog romana „Seljačka buna“ dobio 931 K 49 f, što bi sa 10% tantijema od treće predstave (61 K 31 f) iznosilo gotovo okruglih tisuću kruna. Budući pak da će se „Seljačka buna“ pouzdano održati na repertoiru kao lijepo i dobro pisano pučko djelo, koje će se svake saisone moći barem jedanput ili dvaput davati, to će dramatizator imati neku stalnu — „godišnju rentu“, pa makar ona i ne bila bog zna kolika, al tek je renta, pa možemo hvaliti boga, da smo već i do toga došli.

Nego, primio sam se pera, da u istoj stvari nabacim jedno konkretnije pitanje, koje zasijeca, koliko u interes svakog pojedinog dramatičara, toliko i u interes kazališta.

Meni se čini, da se sa ono 50%, što ih dobivaju domaći naši pisci od čitavog prihoda prvih dviju predstava, u većini slučajeva čini velika nepravda kazališnoj blagajni, a moglo bi čak služiti i nesolidnom razvitku same dramske književnosti. Evo zašto. Moglo bi se naći (a možda se već i našlo) literarnih spekulanata, koji bi — samo da izvuku što veći šićar — sjeli, te napisali kakovu nedostojnu lakrdiju, koja bi već svojim vašarskim naslovom mogla dvaput dupkom napuniti kuću. Treći put se možda djelo ne bi smjelo više ni davati. Pisac bi svoju hiljadarku turnuo u džep i otfićukao asfaltom u grad, a moralni i financijalni manjak dobrostivo prepustio — kazališnoj upravi. Koliko puta se već dešavalo, da je uprava sa silnim troškom opremila domaći komad (ta „historijske“ drame na dnevnom su redu), tako da sa ono 50 postotaka, što *njoj* prepuštaju pisci, ni izdaleka ne može podmiriti ni najglavnijih izdataka, što ih je ona uložila u samu inscenaciju. Do treće predstave, kako rekosmo, često ne dolazi. Facit? Da kazalište s većinom domaćih drama štetuje. Ima ih doduše, koji kažu: pa kazalište je tu, da potpomaže hrvatske pisce Dobro, dobro! Ali, recimo, da se hrvatska dramatika i u napredak stane ovako blagoslovno razvijati kao što se faktično razvija, pa da se mjesto deset uzme donositi na pozornicu svake godine po dvadeset domaćih noviteta. Šta onda? Hram hrvatske dramatike morao bi financijalno nazadovati u istom razmjeru, u kojem domaća produkcija uzme napredovati. Došao bi na najveću žalost samih dramatičara — na bubanj, ili bi se krivnjom upravo hrvatskih pisaca vječito borio s novčanim kalamitetima.

Već se iz ovih fakata vidi, da u ovoj stvari nešto nije zdravo ili barem nije pravedno.

Evo me s prijedlogom.

Neka se uredi dogovorno s piscima, da svaki hrvatski dramatičar dobiva *uvijek,* od prve do posljednje predstave svoga djela — po 20 do 25% čistog dobitka.

Time će jednim udarcem biti povoljno riješeno ovo pitanje za obje stranke. *Dobar* pisac bit će još *bolje*

honoriran nego dosada, a lošiji dobit će primjerenu nagradu za svoj posao. Upravi pak narodnog kazališta ne će se moći *ni sa koje* strane prigovoriti, da bolje honorira slabije pisce nego što njihova djela zaslužuju.

Da će uspjelije drame zaista biti bolje honorirane nego dosad, evo konkretnog primjera. Dramatizator „Zlatarova zlata" dobio je dosad na tantièmama 1942 K 40 f, jer je imao od prve dvije predstave po 50%, a od ostalih 10%. Da mu je ugovor složen po 25% za sve predstave, dosad bi mu tantième nadmašile svotu od 2500 K.

Istina, da će u ovom slučaju kazališna uprava proći kraćih rukava, ali ne valja zaboraviti, da će se uprava po ovim novim ugovorima lakše odlučivati na češću i bolju opremu i davanje domaćih stvari, jer joj ne će vječito stajati za vratom bojazan, da previše ulaže u stvari, koje joj i tako rijetko kada donose doličan prihod, da uzmogne udovoljavati najprečim potrebama, te uložene investicije i dnevne troškove podmirivati.

Dakako, da bi se i ovdje kao u svim ljudskim poslovima imala provesti jedna ufinjena i pravedna dinstinkcija. Djela od *najviše* literarne vrijednosti — à la „Dubrovačka trilogija" od Ive Vojnovića — ne bi bila dostojno honorirana ni sa 50, a kamo li sa 25 postotaka. Ove stvari naprosto malen narod i *jedino* kazalište ne može naplatiti onako, kako zaslužuju. U tom bi upravi kazališnoj stajale nevezane ruke, da po svojoj mogućnosti honorira i opremi djelo što bolje, ne obazirući se na blagajnički iskaz, koji je kod velikih literarnih djela redovno mršaviji nego kod najneliterarnijih.

Ja mislim, da se ovom mom prijedlogu nitko iz književničkih krugova ne će moći pravedno oduprijeti, a mislim, da ni zemaljska vlada ne bi bila nesklona uregjenju ovoga pitanja na izloženoj osnovi. *dr. A.*

„Seljačka buna" od Gj. Prejca. Posljednjih je dana mjeseca siječnja prikazivana dramatizacija Šenoina romana *„Seljačka buna"* od Gjure Prejca, marnoga člana našega kazališta, s osobitim uspjehom. Nije bila lagana stvar primiti se te dramatizacije. Redovno romani, a osobito historijski romani obiluju tako velikim sadržajem i činom, toliko licâ utječe u glavnu radnju, tako mnogo epizoda i nuzgrednih lica upotpunjuje karakteristiku vremena i ljudî, da dramatizator treba da bude vrlo delikatan u izboru onoga materijala, koji će staviti u dramu. „Juste — milieu" u tom je slučaju od velike važnosti — a baš je i teško pogoditi sve potrebno — a da se drama ne otegne, i eliminirati sve nepotrebno, a da koješta ne ostane nejasno. Sloboda romanopisca, kome stoji na potpunu dispoziciju i vrijeme i mjesto, kod dramatizatora znatno se smanjuje. Karakteristiku pojedinih lica podaje romanopisac sam, on će za čas prikazati čitav život svoga junaka — dok dramatik mora nastojati, kako će se jasna i cijela karakteristika izviti iz djela i iz riječi junakovih.

Ti okovi, koji vežu dramatizatora, nijesu jedini. Na mjesto opisa najrazličnijih dogadjaja, u kojima fantazija romancierova ima tek vrlo daleke granice, dramatizatoru su se one vrlo stegnule. Mjesto toga dolaze riječi — za pravo dialog. Monolog se danas podnaša samo u vezanom slogu pa tako i refleksivni dio treba da bude dialogom obradjen. Tu dramatizator ne smije više da prekraja, tu on mora da stvara.

I sve je te pogibeljne pličine i badove g. Prejac sretno prebrodio. Prigovaralo se, da je drama izišla preduga. Valja medjutim uzeti na um, koliki je to materijal spremljen u ono devet slika — i to materijal uvijek potreban za razumijevanje slijedećih prizora. Nisu nepotrebni dialozi raširili drame, nema epizodâ, koje ne utječu u radnju, — ali je sama radnja po sebi tako opsežna i po naravi svojoj apsolutno vezana na dulje vrijeme. A opet je „Seljačka buna" vrlo prilična za dramatizaciju, jer dva protivna elementa, objesno plemstvo i nevoljno seljaštvo, nalaze toliko dodirnih točaka, da i ona dva tri prizora, u kojima ili samo seljak ili samo plemić sam stoji, ipak ingeriraju u zajedničku radnju. Tahi se ne bavi politikom onoga vremena, jer to ne bi moglo nikako utjecati u njegov konflikat sa seljacima. Neke su epizode, koje ne utječu u radnju, izostavljene — al u romanu imaju posve zgodno mjesto. Mnoge je stvari dramatizator na svoju ruku iskrenuo i drukčije poredao — dašto samo na korist drami. Prva dva čina ipak pokazuju, da je drama sastavljena po romanu. Istina je, za veliku je radnju potrebna i veća ekspozicija — i zato za pravo drama počinje tek u posljednjim prizorima drugoga čina. Najdramatičnija je svakako prva slika trećega čina — pred kapelom i pretposljednja slika — u kapeli. Tu ima nekoliko prizora, koji vrlo potresno djeluju: dolazak Gjurin i Janin, i prizor na crkvenim vratima. Pretposljednja slika gotovo je prepuna radnje: smrt Mogaićeva, smrt Drmačićeva, poraz Gregorićev, zakletva, poraz i uhićenje Gupčevo, sve to djeluje jedno za drugim. Tihi prizori Nožine pred oltarom i Jane nad tijelom još se jače ističu od onih jakih pučkih scena. Posljednja slika donosi sa sobom dva kontrasta: najživlji dio radnje — smrt Tahovu i epski referat o smrti Gupčevoj. Tu su živci slušateljevi napeti do skrajnosti. Ovo je napokon u historijskoj — pače nešta romantičnoj drami svakako bolje, nego da radnja — a prema tome i interes publike prema koncu jenja.

S velikim zanimanjem, upravo kolegijalno, primiše naši glumci „Seljačku bunu" i svatko je učinio sve, što je mogao. Dvije oponentne figure, Taha i Gupca glumili su gg. Borštnik i Rašković. Ni maskom ni igrom svojom nije gospodin Borštnik pokazao intrigana „ex offo", koji je na svijetu da zlo čini, prilike su ga učinile krvnikom, on brani svoje, pa tako dolazi u neprestane zadjevice, jači je, izaziva otpor i ne misleći, da bi taj mogao prevršiti granice. Motivi su njegovim nedjelima u prevelikom pouzdanju u svoju tobože neslomivu silu. — Gospodinu je Raškoviću u toliko bilo teško, što je tekst nadahnut patriotizmom, pisan visokim stilom — što u pripovijesti ne smeta, jer ondje djeluje sama čitaočeva fantazija. Za to je valjalo govoriti ta mjesta s velikom rezervom, što je gospodinu Raškoviću potpuno uspjelo. Drugi su duet stvorili gdjica. Rückova i g Štefanac. Kako su Tahi i Gubec jako markirane figure, zastupnici sprotnih principa u drami, tako je ovo dvoje nekud posve pasivno prema glavnoj radnji. Sudbina Janina gotovo je posljednji povod ustanku, te se javlja neposredno prije same zavjere. Zato i Mogaić postaje tragičan tek poslije trećega čina, dispozicija je onda dosta teška, jer na nj djeluju dva jaka motiva: jedan od prije — isti, koji vodi Gupca i druge seljake, a drugi: želja za osvetom rad Janine sudbine. Ta je dva momenta g. Štefanac vrlo lijepo markirao, baš kao i dvije svoje najjače scene: navalu na Bošnjaka i smrt. Janina je uloga dvovrsna, ona je najjača realna veza u radnji izmed Taha i seljakâ. Tri scene sa Tahom, pripovijest o Arlandovoj Dori, konac trećega čina i smrt Tahova jedne su vrsti, dok ljubav prema Mogaiću, ludilo i plač nad Mogaićevim truplom spadaju u drugu vrstu. I scene sa Tahom i seljačke scene vrlo su teške, pa treba mnogo rutine i mnogo tankoćutnosti, da prikazivač u svim tim scenama ne prevrši i da se iz skrajne tragike ne izlegne tuj i tamo po koja komična. Gdjica. je Rückova svoju delikatnu zadaću briljantno riješila. To se osobito tiče prizora u ludilu. Kalmirajući elemenat med raždešćenim seljacima figura je popa Babića, koju je g. Dimitrijević mirno do kraja proveo, — možda i premirno u pripovijesti o Gupčevoj smrti. Osobito se istaknuo g. Gerašić u ulozi Drmačića. Oštra karakteristika seljačkoga intrigana posve mu je uspjela — a i drugi nosioci manjih epizodnih rola uložiše sve sile, da „Seljačka buna" izadje čim dostojnije pred publiku. Gdja. je Dimitrijevićeva prikazala vrlo vjerno lascivnu i prevrtljivu Loličku, samo bi bilo zanimljivo znati, kako „Vespera siciliana" ili „Cavaleria rusticana" dolaze u Gornju Stubicu — a toaleta gdje. Dimitrijević bila je u istinu neka sicilska narodna nošnja. Režija bila je posve umjesna, specijalno treba spomenuti prizor u mlinu i pred kapelom. *—a.*

Stota godišnjica Gajeva i Vrazova rodjenja (1909. i 1910.). *Iz Ljubljane* se potaknula misao, da se ove dvije narodne proslave spoje te da ih uzmu u ruke obadvije naše „M tice“, hrvatska i slovenska. Medju odbornicima i u upravi „Matice Hrvatske“ iznesena je na to misao, da bi se tom zgodom imao velikim nizom narodnih svečanosti proslaviti naš narodni preporod, uspjeh narodne naše novije književnosti i učvrstiti hrvatsko-slovensko bratstvo. U tu svrhu bilo bi najzgodnije, da se priredi *književna i narodopisna izložba.* — O ovoj velevažnoj stvari, koja bi nas sve mogla podići, složiti i podati nam oduševljenja i snage za dalji rad, mi ćemo u budućim brojevima „Glasa“ opširno raspravljati.

Na Obranu.

„Spor“ većine književnika s „Maticom Hrvatskom“. Priopćili smo sprijeda, što je o tom „sporu“ kazao potpredsjednik D. H K., g. Lj. Babić, u svojem govoru na glavnoj skupštini toga Društva, na ime: da je tu D. H K. nedužno.

Protiv te tvrdnje stoji činjenica, da su se hrvatski književnici, *članovi D. H. K.,* sastajali u prostorijama D. H. K. i tu vijećali o izjavama proti „Matici Hrvatskoj“; što više: sam je govornik, g. Lj Babić, predsjedao vijećanju jednoga odsjeka u D. H. K., a na dnevnom je redu bila (i u novinama oglašena) i točka: „Matica Hrvatska“.

O tome, što se književnici, članovi jednoga društva, sastaju u *svojim* prostorijama te vijećaju o prilikama kojega drugoga društva, mnijenja su, to je očito, barem u nas, različna: jedni misle, da je to u redu (barem dok se ne tiče njihova društva), drugi su duboko uvjereni, da to nije nipošto u redu, pa o tom dalje i ne ćemo da govorimo. No kako se može poslije ovoga, što smo konstatovali, tvrditi, da Društvo Hrvatskih Književnika nije sudjelovalo u „sporu“ s „Maticom Hrvatskom“, toga nikako ne razumijemo.

Mi pišemo „spor“, jer za spor ne znamo i ne vidimo ga, već vidimo nezadovoljstvo i navale na „Maticu Hrvatsku“. Što bi „uprava“ „M. H.“ imala učiniti, da to nezadovoljstvo i navale prestanu, toga još nije nitko kazao; po svem, što mi znamo, „spor“ bi bio riješen, kad bi današnji upravni odbor „M. H.“ ustupio svoja mjesta glavnim nezadovoljnicima. No to ne bi išlo tako lako ni onda, kad bi odbor bio voljan to učiniti, jer tu ima riječ i glavna skupština „M. H.“ — Iznese li tko drugi način za riješenje „spora“, mi ćemo to rado priopćiti, jer su navale na „Maticu“ prevršile već svaku mjeru, pa je već zadnji čas, da prestanu. *—d—*

„Potrošene zaklade“. Čitamo u „Savremeniku“ (I.80 *a*): „U času, kad se sav svijet bori za što veća prava i što veću slobodu, uskraćivati u ovakoj“ („Matičinoj“) „skupštini inteligencije slobodu govora, to je moguće“ (naravski!) „samo — kod nas. S time“ (s čime?) „su u vezi i neke službene izjave. Tako ona, da je zaklada za izdavanje narodnih pjesama potrošena na izdavanje „Vienca“. (Gdje je tu glavna rečenica?) „Dok je „Vienac“ izlazio, nije se nikad o tome govorilo, a danas, kad je „Vienca“ nestalo, kaže se, da je on potrošio jednu zakladu! I nitko nije za to pozvao na odgovornost odbora, koji se u svojim sjednicama 1903 i 1904. godine — dakle i za izlaženja „Vienca“ — bavio pitanjem narodnih pjesama.“

Ne ćemo da razbijamo glavu, je li taj zločin, što je tu otkriven, u svezi sa „što većim pravima“, ili sa „što većom slobodom“ trošenja novaca, već odmah kažemo, da je sve ovo pisanje gola besposlica i ljutito zabadanje, jer niti je „Matica Hrvatska“ imala kakvu „zakladu“ narodnih pjesama, niti je ima, niti je kakova „zaklada“ potrošena, niti je o tom dana kakova službena izjava. Ljudi, koji se ljute, što im nije dano upravljati „Maticom“, morali bi znati barem to, što su „zaklade“, a što su „nakladnine“, jer bi inače mogli zbilja potrošiti koju zakladu. U skupštini „Matice Hrvatske“ dne 17./XII. 1905. izvijestio je tajnik, da su dohodci od *nakladninâ* narodnih pjesama potrošeni na „Vienac“. A je li se o tom kada prije govorilo, to može svatko vidjeti u „Izvještaju Matice Hrvatske“ za godinu 1902. i 1903. na strani 15.

Kad se ovako piše pod uredništvom bivšega odbornika „Matice Hrvatske“, onda dakako nije čudo, što drugi pišu, kako uprava „Matice Hrvatske“ zgrće novce, mjesto da izdaje knjige, ili kako bi trebalo da „Matica Hrvatska“ plati za jedno djelo „pet, deset tisuća Kruna“, ili da ga nagradi iz dvije, tri zaklade! *—d—*

„Pokucalo se na vrata Lisičareva, ali on ne prodaje svoje sirotinjske suze Matici ni za skupi novac.“ („Savremenik“, II. 156 *b.*) — Oni, koji inače prigovaraju upravi „Matice Hrvatske“, da ne traži dodira s književnicima, sad eto prigovaraju, da je kucala njekomu na vrata. Da je i kucala, ne bi to bio nikakav grijeh; ali nije kucala, nego je kucao g. Lisičar, što opet nije grijeh. No grijeh je, što je gosp. Lisičar kucao, a njegovi prijatelji mogu ovako pisati, — dok on šuti veleći, da, „Boga mi“, nije ni čitao. Jest, g Lisičar došao je nedavno u ured k tajniku „Matice Hrvatske“ i priopćio mu, da bi „Matici“ dao svoje njeke stvari. Tajnik ga odmah upita: „Kako to, da Vi dolazite k „Matici“ — iz drugoga tabora?“ — Što je na to odgovorio, neka za sada ostane medju nama. Upitao je za honorar, predujam. S odgovorom je bio prezadovoljan sudeći po usklicima i kretnjama. Rastadosmo se s time, da će za mjesec dana donijeti svoje crtice, što li. Kad je izašlo ono u „Savremeniku“ o kucanju na *njegova* vrata, sretoh se snjim u Ilici, pristupih k njemu i upitah ga: Čujete, kako to? — A on bijesan, ljuti se, pripovijeda, govori o intrigama — i tako dalje . . . Bude li potreba, reći ću i ostalo.

Uz put i ovo: Viče se na „Maticu“, da slabo plaća, da bi trebalo povisiti honorare. A sad najedanput Lisičar „ne prodaje svoje sirotinjske suze *„Matici“ ni za skupi novac“!* *Dr. A. Radić.*

Je li to literarno pristojno? U II. svesku „Savremenika“, ljetopisa Društva hrvatskih književnika, piše gosp. —r o govoru predsjednika „Matice Hrvatske“. Spominjući gosp. Kosora (156 b) veli gosp. —r, da je to onaj književnik, što ga je još pred godinu dana Matičin odbornik ironično nazivao „nekim“. Gosp. —r napisao je ovim riječima *neistinu,* a napisao je tu neistinu znajući, da je neistina, i *hoteći* je napisati kao neistinu. To je jedna od onih neistina, što su se u našoj štampi širile u povodu mojega govora u konferenciji „Matice Hrvatske“ 13. studenoga 1904. o „Zadaći književnosti“, a mogle su se širiti u onim novinama, koje nijesu htjele priopćiti mojega govora. U tom govoru govorio sam o poznatoj rezoluciji nekih književnika, kojom oni „otklanjaju jednostranu izjavu gospodina predsjednika „Matice Hrvatske“ — — —“ Govorio sam o *nekim* književnicima, jer tu rezoluciju nijesu potpisali *svi* književnici. Ističući neprestano riječ *neki* navodnim znakovima („neki“) sugerirali su protivnici javnomu mnijenju, da govorim o književnicima, koji su potpisali rezoluciju, s preziranjem kao o „nekim“ književnicima, Iz teksta mojega govora, koji je štampan u izvještaju „Matice Hrvatske“ za upravnu godinu 1902. i 1903. (str. 111—120), svatko može vidjeti, da ja nigdje ne govorim o „nekom“ Kosoru ironično, jer uopće ni o jednom književniku ne govorim kao o „nekom“ književniku. Na izvanrednoj glavnoj skupštini „Matice Hrvatske“ dne 29. siječnja 1905., gdje sam osvjetljivao metodu svojih kritičara, ispravljam i ovu neistinu, kako se to vidi iz štampanoga zapisnika na str. 38, gdje velim i ove riječi: „Kako daleko može doći ovaka sugestija, vidi se najbolje iz toga, što i moj prijatelj Šurmin u „Lovoru“ piše o „nekim“ književnicima, a to ne mogu drukčije protumačiti nego uzimajući, da je i on podlegao ovoj sugestiji“.

Dakle g. —r napisao je neistinu *hoteći i znajući,* da neistinu piše, jer će mi se svakako dopustiti opravdana supozicija, da je g. —r, kojemu je toliko do napretka „Matice Hrvatske“, da rad njezin podvrgava svojoj kritici, čitao izvještaje o radu „Matice Hrvatske“.

Medjutim meni ne bi bilo ništa čudnovato, da gosp. kritičar Savremenikov nije ni čitao izvještaja Matičinih, jer bi to bilo posve u skladu s njegovim kritičarskim postupanjem, kad piše kritiku o govoru predsjednika dra. Arnolda, a govora toga nije *slušao*, jer ga nije bilo na skupštini medju neknjiževnicima, kad je on književnik, a nije ga ni mogao *čitati*, jer još nije ni štampan! To bi bilo upravo u lijepom skladu s metodom gosp. —r, koji se od čuda kameni, da bi netko mogao ironički nazvati „nekim" književnikom *Kosora*, a isti sastavak, u kojem se o tom govori, nije drugo nego upravo nepristojno ironiziranje profesora filozofije i književnika *Arnolda*. Dakle *Arnold* se smije ironizirati, a *Kosor* se ne bi smio! Medjutim ovo ironiziranje nije samo *nepristojno*, nego u svojoj uzvišenoj pozi prema poznatoj francuskoj rečenici izlazi upravo *smiješno*, ako pomislimo, da gosp. —r sa svoje visine govori o gosp. Arnoldu kao *„neestetičaru"*, dok on sebe svakako drži estetikom i zvanim sudijom u estetičkim pitanjima, ali za taj svoj poziv nema drugoga temelja nego taj, što ima diplomu doktora filozofije, koju mu je nedavno izdao i sadašnji „neestetičar" dr. Arnold, pred kim je naš kritik imao pokazati svoje znanje iz — estetike!

Neka odluče poštovani čitatelji, nije li najblaža riječ, kojom možemo krstiti ovako postupanje, — *„literarna nepristojnost"*. *Dr. S. Bosanac.*

„Najveće naše književno društvo nema za buduću godinu nijedne knjige" — piše njetko u „Savremeniku" (II. 156 *b*). To najveće društvo — to je „Matica Hrvatska". — Tko je bio na glavnoj škupštini „Matice Hrvatske" dne 17./XII. prošle godine, mogao je čuti, kako je tajnik izvijestio, da „Matica Hrvatska" ima u sebe 23 rukopisa, od kojih bi se moglo upotrijebiti njih 14 (četrnaest: dva epa, jedan roman, tri drame, dva prijevoda iz ruskoga, četire izvorna poučna djela i t. d.). *To je bilo i u novinama.*

Neka „Ljetopis Društva hrvatskih književnika" samo nastavlja ovako lijepo dalje. To je „opozicija *ozbiljnih* književnika".

Društvu Hrvatskih Književnika poslao je dne 3. veljače o. g. prof. dr. S. *Bosanac*, član književno-umjetničkoga odbora „Matice Hrvatske", ovo pismo:

„Slavni odbore! Društvo hrvatskih književnika u Zagrebu imalo bi svakako biti vrhovnim čuvarem literarne pristojnosti u našoj domovini. Budući da se u ljetopisu toga društva „Savremeniku" šire o „Matici Hrvatskoj", koja je ipak neka kulturna institucija naroda hrvatskoga, *neistine*, za koje urednik dobro *zna*, da su *neistine*, i budući da se u tom organu o radu Matičinom govori načinom, koji se protivi najprimitivnijim načelima *pristojne* kritike, to mi je čast izjaviti, da ne mogu više biti u kolu ovoga društva, pa zato molim, da me slavni odbor izvoli brisati iz broja pravih članova društva hrvatskih književnika".

Ad perpetuam memoriam. Posljednje dvije tri godine pisalo se u našem novinstvu koješta o „Matici Hrvatskoj" i njezinu odboru. Naročito su se neki dnevnici u tom pogledu znatno isticali. Da dojdući naraštaji doznadu, s kakvim se je svijetom morao odbor za opstanak Matice boriti, pribrat ćemo u našem listu po mogućnosti sve te spomenike, da se vidi, kakvoga je u naše doba bilo novinstva po ozbiljnosti, rodoljublju, poštenju. Ovako u našem listu pribrani bit će ovi tužni spomenici zgodna gradja ne samo za budućega literarnoga historika, nego osobito za onoga, tko bude tražio uzroke današnjoj našoj mizeriji.

„Novi List" (2. veljače 1905.) piše medju ostalim:

„. . . Matica više nije ono, što je bila, ona je tek jedno ime, jedan plašt, jedan fond novaca, koji zauzeše ljudi, protivni pravom patriotizmu, napredku i loyalnosti prama dosadanjim najzaslužnijim književnicima . . . *I zato treba, da u istinu nezavedeno novinstvo i narod . . . otvoreno odbije Maticu, da joj uzkrati svoju podporu.* Radi se lih o borbi proti jednoj do juče narodnoj i financijalno moćnoj organizaciji, koju uzeše u posjed neprijatelji slobode, na najneloyalniji način, koji odaje prave Khuenovske duše . . . Glavno je, da se jednom za uviek spriječi neuspjehom današnje Matice ovakva bezočnost reakcionarnih elemenata".

Godinu i 14 dana iza ovoga (16. veljače 1906.) piše isti list: „Antonije Radić pisao je nedavno, da je „Matica" izgubila nekoliko stotina članova prinosnika, jer da je skoro cielo novinstvo pozivalo na bojkot „Matice Hrvatske". Ovakva nepristojna uvrieda pada sama po sebi, jer je nemoguće, da bi hrvatsko novinstvo htjelo uništiti prvo hrvatsko kulturno družtvo". (*„I zato treba da u istinu nezavedeno novinstvo i narod . . . otvoreno odbije „Maticu", da joj uzkrati svoju podporu."*) „Kritikovati jalovi rad „Matičina" odbora ne znači nipošto pozivati na bojkot „Matice Hrvatske"."

(Odbiti „Maticu", uskratiti joj svoju potporu, raditi za neuspjeh današnje „Matice" — to ne znači bojkotovanje, to ne znači htjeti uništiti prvo hrvatsko kulturno družtvo!)

„Savremenik" piše: „Prva knjiga „Hrvatskog Kola" veoma je slaba. Rese je samo slike naših umjetnika *(koji će u buduće — nadamo se — biti solidarni s hrvatskim književnicima)*, pa radnje Skerlića i Ilešića, *kojih više ne ćemo vidjeti u ovome kolu*, napokon zapamćenja dra. Kršnjavoga i Klaića, . . *ali jamačno se ni Kršnjavi ugodno ne osjeća u ovom književnom krugu"*. (1906. II. 157a.)

„Najinteresantnija je situacija u „Hrv. Kolu" vrlog našeg literarnog istoričara Ivana Milčetića prema Ch. Šegviću; *prvi se otimao već ove godine, da ne radi za almanak . . .*" (1906. II 157 b.)

„Spomenuo je doduše" („Matičin" tajnik u glavnoj skupštini) „studiju dra. Skerlića „Mlada srpska pesma i pripovetka" — ali to će biti zabuna, *jer uvaženi srpski kritičar ne bi mogao voditi akciju s hrvatskim književnicima i u isto vrijeme raditi protiv njihovih težnja.*" (1906. II. 156 b.) (Nastavit će se.)

Gospodinu M. S. na Sušaku. Pitate nas: Zašto uprava „M. H." nije „Novomu Listu" poslala ovogodišnja izdanja? Naprosto zato, jer nije *dužna*, da to čini. Razlozi, s kojih bi mogla ili morala poslati knjige rečenomu listu, mogli bi biti ovi:

1. *Ustanova društvenoga pravilnika;* — ali takove ustanove u pravilniku nema.

2. *Zaključak društvene skupštine ili odborske sjednice;* — ali ni toga nema.

3. *Poštovanje prema štampi.* To poštovanje iskazuje Uprava „M. H." čitavoj štampi; ali kako je „Novi List" *iznimka* u našoj štampi, — čini uprava „M. H." takodjer iznimku s njime.

4. *Interes.* Uprava šalje društvena izdanja novinama i zato, da ih oglase i eventualno preporuče, ako mogu; ali nipošto zato, da ih i ne oglase, već naprosto izgrde, i ne zagledavši u njih.

5. *Strah.* Uprava „M. H." radi savjesno po svom najboljem znanju, pak se ne boji nikoga, a najmanje nemoćnoga gnjeva „Novoga Lista".

U ostalom izvolite pročitati ono *Ad perpetuam memoriam*, pa recite, ne bi li svaka institucija, a nekmoli institucija, kakva je „M. H.", *zaslužila svačiji prijezir*, kad bi svoje edicije poslala na dar ili na preporuku novinama, koje o njoj pišu onako, kako piše „Novi List".

☞ **Gospodu povjerenike, koji su primili Matičine knjige, molimo ovime, da za raspačane knjige novac odmah šalju, a one, koji do sada nisu knjiga naručili, da to učine što prije.**

Izdaje **„Matica Hrvatska".** Za uredništvo odgovara **Dr. Ante Radić.** Tiska **I. hrvatska radnička tiskara.**